IN NOMINE IESV.

DE LIBERO ARBITRIO διατριβή, ſiue Collatio, per Deſiderium Eraſmum Roterodamum.

INTER difficultates, quæ nõ paucæ occurrunt in diuinis literis, uix ullus Labyrinthus inexplicabilior, quàm de libero arbitrio. Nam hæc materia iam olim philoſophorũ, deinde theologorum etiã, tũ ueterũ, tũ recentiũ ingenia mirum in modum exercuit, ſed maiore, ſicut opinor, negocio quàm fructu. Nuper autem renouata eſt per Carolſtadium & Eccium, ſed moderatiore conflictatione: mox autem uehementius exagitata per Martinum Lutherum, cuius extat de libero arbitrio aſſertio. Cui tametſi iam non ab uno reſponſum eſt, tamen quando ita uiſum eſt amicis, experiar & ipſe, num ex noſtra quoq; conflictatiuncula ueritas reddi poſſit dilucidior. Hic ſcio quoſdam protinus obturatis auribus reclamaturos, ἄνω ποταμῶν, Eraſmus audet cum Luthero congredi, hoc eſt, cum elephanto muſca? Ad quos placandos, ſi tantillum ſilentij licebit impetrare, nihil aliud præfabor in præſentia, quàm id quod res eſt, me nunquã iuraſſe in uerba Lutheri. Proinde nemini uideri debe-

bat indignum, ſi alibi palam diſſentirem ab illo, nimirum ut nihil aliud, homo ab homine, tantum abeſt, ut nefas ſit de illius aliquo dogmate ambigere, multo minus, ſi quis ueritatis eliciendæ ſtudio, moderata diſputatione cum illo congrediatur. Certe Lutherum ipſum non arbitror indigne laturum, ſi alibi quis ab ipſo diſſentiat, quum ipſe ſibi permittat, non ſolum ab omnium eccleſiæ doctorum, uerum etiam ab omnium gymnaſiorum, conciliorum, Pontificum decretis appellare: quod quum ipſe palam & ingenue profiteatur, mihi non debet apud illius amicos eſſe fraudi, ſi repeto. Proinde ne quis hanc pugnam interpretetur, qualis ſolet eſſe inter commiſſos gladiatores, cum unico illius dogmate conflictabor, non in aliud, niſi ut, ſi fieri queat, hac colliſione ſcripturarum & argumentorum fiat euidentior ueritas, cuius indagatio ſemper fuit honeſtiſſima ſtudioſis. Res ſine conuicijs agetur, ſiue quia ſic magis decet Chriſtianos, ſiue quia ſic certius inuenitur ueritas, quæ ſæpenumero nimium altercando amittitur. Equidem non ignorabam, quam non eſſem ad hanc appoſitus palæſtram: certe uix alius quiſquam minus exercitatus, ut qui ſemper arcano quodam naturæ ſenſu abhorruerim a pugnis: eoq; ſemper habui prius in liberioribus Muſarum campis ludere, quam ferro cominus congredi. Et adeo non delector aſſertionibus, ut facile in Sceptricorum ſententiam pedibus diſceſſurus ſim, ubicunque per diuinarum ſcripturarum inuiolabilem autoritatem,

& eccleſiæ decreta liceat, quibus meum ſenſum ubiq; libens ſubmitto, ſiue aſſequor quod præſcribit, ſiue non aſſequor. Atq; hoc ingenium mihi malo, quàm quo uideo quoſdam eſſe præditos, ut impotenter addicti ſententiæ, nihil ferant, quod ab ea diſcrepet: ſed quicquid legunt in ſcripturis, detorquent ad aſſertionem opinionis, cui ſe ſemel manciparunt, ſicuti iuuenes qui puellam amant immoderatius, quocunq; ſe uertunt, imaginantur ſe uidere quod amant. Imò, ut, quod eſt ſimilius, conferam, quemadmodum inter eos inter quos incruduit pugna, quicquid forte ad manum eſt, ſiue cantharus ſit, ſiue diſcus in telum uertitur. Apud ſic affectos, quod obſecro poteſt eſſe ſyncerum iudicium? aut quis ex huiuſmodi diſputationibus fructus, niſi ut uterque ab altero conſputus diſcedat? Semper autem erunt quàm plurimi tales, quales deſcribit Petrus apoſtolus indocti & inſtabiles, qui deprauant ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. 2. Pet. 3. Itaq; quod ad ſenſum meum attinet, fateor de libero arbitrio multa uariaque tradi à ueteribus, de quibus nondum habeo certam perſuaſionem, niſi quod arbitror eſſe aliquam liberi arbitrij uim. Legi quidem Martini Lutheri aſſertionem, & integer legi, niſi quod illic fauorem quendam in illum mihi ſumpſi, non aliter quàm cognitor fauere ſolet grauato reo. Et quãquam ille rem omnibus præſidijs magnoq; ſpiritu uerſat, agitq;, mihi tamen, ut ingenue fatear, nondum perſuaſit. Quod ſi quis uel ingenij tarditati, uel

imperitiæ uelit adſcribere, cum hoc non contendam, modò tardioribus etiam permittant, uel diſcendi gratia, congredi cum his quibus dei donum uberius contigit: præſertim quum Lutherus minimum tribuat eruditiõi, plurimum ſpiritui, qui nonnunquam inſtillat quædam humilioribus, quæ σοφοῖς illis negat. Hæc ad illos, qui fortiter clamant, Luthero plus eſſe eruditionis in minimo digitulo, quam Eraſmo ĩ toto corpore, quod ego ſanè nunc non refellam. Ab iſtis quamlibet iniquis, tamen illud, opinor, impetrabo, ut ſi per me conceditur in hac diſputatione Luthero, ne quo pacto grauetur præiudicio doctorum, conciliorum, Academiarum, Pontificum & Cæſaris, ne meam cauſam deteriorem faciat quorundam in iudicando temeritas. Etiã ſi uiſus ſum mihi, quod illic Lutherus tractat, percepiſſe: tamẽ fieri poteſt, ut me mea fallat opinio: eoq; diſputatorẽ agam, non iudicẽ: inquiſitorem, non dogmatiſten, paratus à quocunq; diſcere, ſi quid adferatur rectius aut compertius. Quãq̃ illud libenter perſuaſerim mediocribus ingenijs, in huius generis quæſtionibus non adeo pertinaciter contẽdere, quæ citius lædant Chriſtianam cõcordiã, quàm adiuuent pietatem. Sunt enim in diuinis literis adyta quædam, in quæ deus noluit nos altius penetrare, & ſi penetrare conemur, quo fuerimus altius ingreſſi, hoc magis ac magis caligamus, quo uel ſic agnoſceremus & diuinæ ſapientiæ maieſtatem inperueſtigabilẽ, & humanæ mentis imbecillitatem. Quemadmodum de ſpecu quodam Corycio

narrat Pomponius Mela, qui primum iucunda quadam amœnitate allectat ac ducit ad ſe, donec altius atq; altius ingreſſos tandem horror quidam ac maieſtas numinis illic inhabitantis ſubmoueat. Huc igitur ubi uentum erit, mea ſententia conſultius ac religioſius etiam fuerit clamare cum Paulo: O altitudo diuitiarum ſapien- Rom. 11.
tiæ & ſcientiæ dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inperueſtigabiles uiæ eius. Et cum Eſaia: Quis audiuit ſpiritum domini, aut quis conſiliarius eius Eſa. 40.
fuit: quam definire quod humanæ mentis excedit modum. Multa ſeruantur ei tempori, quum iam non uidebimus per ſpeculum & in ænigmate, ſed reuelata facie domini, gloriam contemplabimur. Ergo meo quidem iudicio, quod ad liberum arbitrium attinet, quæ didicimus è ſacris literis, ſi in uia pietatis ſumus, ut alacriter proficiamus ad meliora, relictorum obliti: ſi peccatis inuoluti, ut totis uiribus enitamur, adeamus remedium pœnitentiæ, ac domini miſericordiam modis omnibus ambiamus, ſine qua nec uoluntas humana eſt efficax, nec conatus: & ſi quid mali eſt, nobis imputemus: ſi quid boni, totum adſcribamus diuinæ benignitati, cui debemus & hoc ipſum quod ſumus: cæterum quicquid nobis accidit in hac uita ſiue lætum, ſiue triſte, ad noſtram ſalutem ab illo credamus immitti, nec ulli poſſe fieri iniuriam à deo natura iuſto, etiam ſi qua nobis uidentur accidere indignis. Nemini deſperandum eſſe ueniam à deo natura clementiſſimo. Hæc, inquam, tene-

re, meo iudicio, ſatis erat ad Chriſtianam pietatem, nec erat irreligioſa curioſitate irrumpendum ad illa retruſa, ne dicam ſuperuacanea: An deus contingenter præſciat aliquid: Vtrum noſtra uoluntas aliquid agat in his quæ pertinent ad æternam ſalutem: An tantum patiatur ab agente gratia: An quicquid facimus, ſiue boni, ſiue mali, mera neceſsitate faciamus, uel patiamur potius. Sunt quædam, quæ deus omnino uoluit nobis eſſe ignota, ſicut diem mortis, & diem extremi iudicij. Non eſt ueſtrum noſſe tempora uel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, Actorum. 1. & Marci. 13. De die autem illa uel hora nemo ſcit, neq; angeli in cœlo, neque filius, niſi pater. Quædam uoluit nos ſcrutari, ſic ut ipſum in myſtico ſilentio ueneremur. Proinde multa ſunt loca in diuinis uoluminibus, in quibus quum multi diuinarint, nullus tamen ambiguitatem plane reſecuit: uelut de diſtinctione perſonarum: de conglutinatione naturæ diuinæ & humanæ in Chriſto: de peccato nunquam remittendo. Quædam uoluit nobis eſſe notiſsima, quod genus ſunt, bene uiuendi præcepta. Videlicet

Deut. 30 Ad Ro. 10.

hic eſt ſermo dei, qui neq; petendus eſt e ſublimi conſcenſo cœlo, neq; e longinquo importandus tranſmiſſo mari, ſed prope adeſt in ore noſtro, & in corde noſtro. Hæc omnibus ediſcenda ſunt, cætera rectius deo committuntur, & religioſius adorantur incognita, quam diſcutiuntur imperueſtigabilia. Quot examina quæſtionum uel contentionum potius nobis peperit perſo-

narum diſtinctio, ratio principij, diſtinctio natiuitatis
& proceſsionis? Quas turbas concitauit in orbe digla-
diatio de Conceptione θεοτόκου uirginis? Quæſo, quid
hactenus his operoſis quæſtionibus profectum eſt, niſi
quod magno concordiæ diſpendio, minus amamus, dũ
plus ſatis uolumus ſapere? Iam ſunt quædam eius gene
ris, ut etiam ſi uera eſſent, & ſciri poſſent, non expedi
ret tamen ea proſtituere promiſcuis oculis. Fortaſſe ue
rum eſt, quod ſolent garrire ſophiſtæ, deum ſecundum
naturam ſuam non minus eſſe in antro ſcarabei, ne quid
dicam obſcœnius, quod iſtos tamen non pudet dicere,
quàm in cœlo: & tamen hoc inutiliter diſputaretur a-
pud multitudinem. Et tres eſſe deos, ut uere dici poſsit
iuxta rationem dialecticès, certe apud multitudinem
imperitam magno cum offendiculo diceretur. Si mihi
conſtaret, quod ſecus habet, hanc confeſsionem qua nũc
utimur, nec fuiſſe inſtitutam à Chriſto, nec ab homini-
bus potuiſſe inſtitui, et ob hoc non exigendã à quoquam
item non requiri ſatisfactionem pro commiſsis, uererer
tamen eam opinionem publicare, quod uideam pleroſq;
mortales mire propenſos ad flagitia, quos nunc utcun-
que cohibet, aut certe moderatur confitendi neceſsitas.
Sunt quidam corporum morbi, qui minore malo tole-
rantur, quàm tolluntur, ueluti ſi quis in calido ſangui-
ne trucidatorum infantum lauet, ut lepra careat, ita
ſunt quidam errores, quos minore pernicie diſsimules
quàm conuellas. Paulus nouit diſcrimen inter ea quæ

ſient & ea quæ expediunt. Licet uerum dicere, uerum
non expedit apud quoſlibet, nec quouis tempore, nec
quouis modo. Si mihi conſtaret in ſynodo quippiam per
peram fuiſſe conſtitutum aut definitum, liceret quidem
uerum profiteri, at non expediret, ne malis præberetur
anſa contemnendi patrum autoritatem, etiam in his
quæ pie ſanctéque ſtatuiſſent, mallemq; dicere, ſic illis
tum pro ratione temporum probabiliter uiſum fuiſſe,
quod tamen præſens utilitas ſuadeat abrogari. Finga-
mus igitur ī aliquo ſenſu uerum eſſe, quod docuit Vuy
cleuus, Lutherus aſſeruit: Quicquid fit à nobis, non li-
bero arbitrio, ſed mera neceſſitate fieri, quid inutilius
quam hoc paradoxon euulgari mundo? Rurſum finga-
mus eſſe uerum iuxta ſenſum aliquem quod alicubi ſcri
bit Auguſtinus: Deum & bona & mala operari in no-
bis, & ſua bona opera remunerari in nobis, & ſua ma
la opera punire in nobis. Quantam feneſtram hæc uul
go prodita uox innumeris mortalibus aperiret ad impi-
etatem? præſertim in tanta mortalium tarditate, ſocor-
dia, malicia, & ad omne impietatis genus irreuocabili
pronitate? Quis infirmus ſuſtinebit perpetuam ac labo-
rioſam pugnam aduerſus carnem ſuam? Quis malus ſtu
debit corrigere uitam ſuam? Quis inducere poterit ani
mum, ut deum illum amet ex toto corde, qui tartarum
fecerit æternis cruciatibus feruentem, ut illic ſua male-
facta puniat in miſeris, quaſi ſupplicijs hominū delecte
tur? Sic enim interpretabuntur plerique. Sunt enim ſer

mē mortalium ingenia craſſa & carnalia, prona ad incredulitatem, procliuia ad ſcelera, propenſa ad blaphemiam, ut non ſit opus oleum addere camino. Itaq; Paulus tanquam prudens diſpenſator ſermonis diuini, frequenter adhibita in conſilium charitate, mauult id ſequi quod expedit proximo, quam quod ex ſeſe licet, & habet ſapientiam quam loquitur inter perfectos, inter infirmos nihil iudicat ſe ſcire, niſi Ieſum Chriſtum, et hūc crucifixum. Habet ſcriptura ſacra linguam ſuam, ſemet ad noſtrum ſenſum attemperans. Illic enim iraſcitur deus, dolet, indignatur, furit, comminatur, odit, rurſus miſereſcit, pœnitet, mutat ſententiam: non quod huiuſmodi mutationes cadant in naturam dei, ſed quod ſic loqui conueniebat infirmitati tarditatiq; noſtræ. Eadem prudentia decet illos opinor, qui diſpenſandi ſermonis diuini partes ſuſceperunt. Quædam ob hoc ipſum noxia ſunt, quod apta non ſint, quemadmodum uinum febricitanti. Proinde tales materias fortaſſis tractare licuerat in colloquijs eruditorum, aut etiam in ſcholis theologicis, quanquam ne hic quidem expedire putarim, ni ſobrie fiat, cæterum hoc genus fabulas agere in theatro promiſcuæ multitudinis, mihi uidetur non ſolum inutile, uerum etiam pernitioſum. Malim igitur hoc eſſe perſuaſum in huiuſmodi labyrinthis non eſſe terendam ætatem aut ingenium, quam Lutheri dogma uel refellere, uel aſſerere. Hæc uerboſius præfatus merito uidear, niſi penè magis ad rem pertinerent, quam ipſa

diſputatio. *Iam quando Lutherus non recipit autoritatem ullius ſcriptoris, quantumuis approbati, ſed tantum audit ſcripturas Canonicas, ſane quam libens amplectar hoc laboris compendium. Quum enim tum apud Græcos, tum apud latinos innumeri ſint, qui uel ex profeſſo, uel per occaſionem tractant de libero arbitrio, non mediocris negocij fuerit ex omnibus colligere quid quiſq; pro libero arbitrio, aut contra liberum arbitrium dixerit, & in explicandis ſingulorum dictorum ſenſibus, aut diluendis confirmandiſue illorum argumentis, prolixam ac moleſtam operam ſumere, apud Lutherum & huius amicos etiam inanem, præſertim quum illi non ſolum inter ſeſe uarient, uerumetiam ipſi ſibi non ſatis conſtent aliquoties. Et tamen illud interim lectorem admonitum uelim, ſi ſcripturæ diuinæ teſtimonijs ac ſolidis rationibus uidebimur cum Luthero paria facere, ut tum denique ſibi ponat ob oculos tam numeroſam ſeriem eruditiſſimorum uirorum, quos in hunc uſq; diem tot ſeculorum cõſenſus approbauit: quorum pleroſque præter admirabilem ſacrarum literarũ peritiam, uitæ quoque pietas commendat, quidam etiam doctrinæ Chriſti, quam ſcriptis defenderant, ſanguine ſuo teſtimonium reddiderunt, quales ſunt apud Græcos, Origenes, Baſilius, Chryſoſtomus, Cyrillus, Ioannes Damaſcenus, Theophylactus: Apud Latinos, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, ne recenſeam interim,*

Thomas, Scotos, Durandos, Capreolos, Gabrieles, Aegidios, Gregorios, Alexandros, quorum in argumentando uim & argutiam non arbitror cuiquam eſſe prorſus contemnendam, uſq; interim ſemoueam tot Academiarum, Conciliorum, ac ſummorum Pontificum autoritatem. A temporibus apoſtolorum ad hunc uſq; diem nullus adhuc ſcriptor extitit, qui in totum tolleret uim liberi arbitrij, præter unum Manichæum & Ioannem Vuiſcleuum. Nam Laurentij Vallæ, qui propemodum uidetur cum his ſentire, autoritas non multum habet apud theologos ponderis. Manichæi uero dogma, quum iam olim magno totius orbis conſenſu exploſum ſit et exſibilatum, tamen haud ſcio, an minus inutile ſit ad pietatē, q̄ Vuiſcleui. Ille enim bona malaq; opera refert ad duas in homine naturas, ſic tamen, ut opera bona debeamus deo propter conditionem, & interim aduerſus poteſtatem tenebrarum relinquit cauſas implorandi opem conditoris, qua prouecti, leuius peccamus, & facilius operamur bonum. Vuiſcleuus autem omnia referens ad meram neceſſitatem, quid relinquit uel precibus noſtris uel conatui? Igitur ut ad id quod inſtitueram, reuertar. Si lector uiderit meæ diſputationis apparatum ex æquo pugnare cum parte diuerſa, tum illud ſecum expendat utrum plus tribuendum eſſe iudicet tot eruditorum, tot orthodoxorum, tot ſanctorum, tot martyrum, tot ueterum ac recentium theologorum, tot Academiarum, tot Conciliorum, tot epiſcoporum & ſummorum Ponti-

Digitized by Google

ficum præiudicijs, an unius aut alterius priuato iudicio. Non quod, ut fit in humanis conſeſsibus, ex numero ſuffragiorum, aut ex dignitate dicentium metiar ſententiam, ſcio frequenter uſu uenire, ut maior pars uincat meliorem, ſcio non ſemper eſſe optima, quæ plurimis probantur, ſcio nunquam defuturum in indagatione ueri, quod ſuperiorum adijciatur induſtriæ. Fateor par eſſe, ut ſola diuinæ ſcripturæ autoritas ſuperet omnia mortalium omnium ſuffragia. Verum hic de ſcripturis non eſt controuerſia. Vtraq; pars eandem ſcripturam amplectitur ac ueneratur: de ſenſu ſcripturæ pugna eſt. In cuius interpretatione ſi quid tribuitur ingenio & eruditioni: Quid Græcorum ingenijs acutius, aut perſpicacius? Quid in literis ſacris exercitatius? Nec Latinis defuit ingenium, nec literarum ſacrarum peritia, qui ſi naturæ felicitate ceſſerunt Græcis, certe monumentis illorum adiuti, potuerunt Græcorũ induſtriam æquare. Quod ſi in hoc iudicio magis ſpectatur uitæ ſanctimonia quàm eruditio, uides quales uiros habeat hæc pars, quæ ſtatuit liberum arbitrium. Faceſſat odioſa (quod aiunt iureconſulti) comparatio. Nolim enim quoſdam iſtos noui Euangelij præcones, cum ueteribus illis conferre. Hic audio: Quid opus eſt interprete, ubi dilucida eſt ſcriptura? Si tam dilucida eſt, quur tot ſeculis uiri tam excellentes hic cæcutierunt, idq; in re tanti momenti, ut iſti nolunt uideri? Si ſcriptura nihil habet caliginis, quid opus erat apoſtolorum

temporibus prophetiæ? Hoc erat donum ſpiritus. Sed haud ſcio, an quemadmodum ſanationes & linguæ ceſſarunt, ita ceſſarit & hoc chariſma. Quod ſi non ceſſauit, quærendum eſt, in quos deriuatum ſit: Si in quoslibet, incerta erit omnis interpretatio. Si in nullos, quũ & hodie tot obſcuritates torqueant doctos, nulla erit interpretatio certa. Si in eos qui ſucceſſerunt in locum apoſtolorum, reclamabunt multis iam ſeculis multos ſuccedere in locum apoſtolorum, qui nihil habent ſpiritus apoſtolici. Et tamen de illis, ſi cætera paria ſint, probabilius præſumitur, quod deus his infundit ſpiritum, quibus tribuit ordinem, quemadmodum ueriſimilius credimus baptizato datam gratiam, quàm non baptizato. Sed donemus, ſicuti reuera donandum eſt, fieri poſſe, ut unicuipiam humili & idiotæ reuelet ſpiritus, quod multis eruditis non reuelauit, quandoquidem hoc nomine Chriſtus gratias agit patri, quod quæ celaſſet ſapientes & prudentes, hoc eſt, ſcribas, phariſeos & philoſophos, reuelaſſet νηπίοις, hoc eſt, ſimplicibus, & iuxta mundum ſtultis. Et fortaſſe talis ſtultus fuit Dominicus, talis Franciſcus, ſi licuiſſet illis ſuum ſequi ſpiritum. Sed ſi Paulus ſuo ſeculo, quo uigebat donum hoc ſpiritus, iubet probari ſpiritus, an ex deo ſint, Quid oportet fieri hoc ſeculo carnali? Vnde igitur explorabimus ſpiritus? Ex eruditione? Vtrinq; Rabini ſunt. Ex uita? Vtrinque peccatores. In altera totus ſanctorum chorus, qui ſtatuunt liberum arbitriũ.

Verum aiunt, ſed homines erant. At ego iam homines
confero cum hominibus, non homines cum deo. Audio:
Quid multitudo facit ad ſenſum ſpiritus? Reſpondeo:
Quid facit paucitas? Audio: Quid facit mitra ad intel-
lectum ſcripturæ diuinæ? Reſpondeo: Quid facit ſagum
aut cuculla? Audio: Quid facit cognitio philoſophiæ,
ad cognitionem ſacrarum literarum? Reſpondeo: Quid
facit inſcitia? Audio: Quid facit ad intellectum ſcriptu-
ræ congregata ſynodus, in qua fieri poteſt, ut nullus ha
beat ſpiritum? Reſpondeo: Quid faciunt conuenticula
priuata paucorum, in quibus ueriſimilius eſt neminem
eſſe, qui habeat ſpiritum? Paulus clamat: An experi-
2. Cor. 13 mentum quæritis inhabitantis in me Chriſti? Non crede
batur apoſtolis, niſi miracula fidem adſtruxiſſent do-
ctrinæ: nunc quilibet ſibi poſtulat credi, quod affirmet
ſe habere ſpiritum Euangelicum. Apoſtoli quoniam ex-
cutiebant uiperas, ſanabant ægrotos, excitabant mor-
tuos, impoſita manu dabant donum linguarum: ita de-
mum creditum eſt, & uix creditum eſt illis paradoxa
docentibus. Nunc quum iuxta communem opinionem
adſerant pené παραδοξότερα nullus illorum adhuc ex-
titit, qui uel equum claudum ſanare potuerit. Atque
utinam quidam abſque miraculis præſtarent ſynceri-
tatem ac ſimplicitatem morum apoſtolicorum, qui nobis
tardiuſculis eſſent miraculorum uice. Non hæc proprie
dixerim in Lutherum, quem de facie non noui, ac ſcri-
pta hominis legens, uarie afficior, uerum in alios quoſ-
dam

dam mihi propius notos, qui ſi quid controuerſiæ incidit de ſenſu ſcripturæ, nobis ueterum orthodoxorum interpretationem adferentibus, ſtatim occinunt, homines erãt. Rogantibus quonam argumento ſciri poſſit quæ ſit uera interpretatio ſcripturæ, quum utrinq; ſint homines: reſpõdent, iudicio ſpiritus. Si roges, quur illis quorum aliquot etiam miraculis æditis inclaruere mundo, defuerit ſpiritus potius quam ipſis: ſic reſpondent, quaſi mille trecentis annis nullum fuerit Euangelium in mundo. Si requiras ab illis uitam ſpiritu dignam: reſpondent, ſe fide iuſtos eſſe, non operibus. Si requiras miracula, dicunt iam olim ceſſaſſe, nec opus eſſe iam in tanta luce ſcripturarum. Hic ſi neges hac in parte eſſe dilucidam ſcripturam, in qua tot ſummi uiri caligarint, circulus ad caput redierit. Iam ut demus eum qui ſpiritum habet, certum eſſe de ſenſu ſcripturæ, quomodo mihi conſtabit, quod ille ſibi ſumit? Quid faciam, ubi multi diuerſos ſenſus adferunt, quorum unuſquiſq; ſe iurat habere ſpiritum? Ad hæc quum ſpiritus non iiſdem ſuggerat omnia, labi falliq; poteſt alicubi etiã is, qui habet ſpiritum. Hæc aduerſus illos, qui tam facile reijciunt ueterum interpretationem in ſacris libris, ac ſuam nobis ſic opponunt, uelut ex oraculo proditam. Poſtremo ut demus Chriſti ſpiritum paſſurum fuiſſe, populum ſuum errare in leuioribus, unde non magnopere pendet hominum ſalus: qui credi poteſt illum annis plus mille trecentis diſſimulaſſe errorem eccleſiæ ſuæ, nec ex

tot ſanctiſſimis uiris dignum habuiſſe quenquam, cui hoc inſpiraret, quod iſti contendunt eſſe totius Euangelicæ doctrinæ caput? Verum hic ut aliquando finiam, quid alij ſibi arrogent, ipſi uiderint: ego mihi nec doctrinam arrogo, nec ſanctimoniam, nec fido ſpiritui meo: ſimplici tamen ſedulitate proferam in medium, quæ mouent animum meum. Si quis docere conabitur, ſciens non reluctabor ueritati. Sin ciuiliter & abſq; conuicijs conferenti uerius quàm diſputanti malint maledicere, quis nõ deſiderabit in eis ſpiritum Euangelicum, quem ſemper
Ro. 14. habent in ore? Paulus clamat: Infirmum in fide ſuſcipi-
Eſa. 42. te. Et Chriſtus linum fumigans non extinguit. Et Petrus
Mat. 12. apoſtolus: ſitis, inquit, ſemper parati ad ſatisfaciendum
1. Pet. 3. omnibus poſtulantibus à uobis rationem, de ea quæ in uobis eſt ſpe cum manſuetudine & reuerentia. Quod ſi reſpondebunt, Eraſmum uelut utrem uetulum non eſſe capacem muſti ſpiritus, quod ipſi propinant orbi: ſi ſibi tantopere fidunt, ſaltem eo loco nos habeant, quo Chriſtus habuit Nicodemum, apoſtoli Gamalielem. Illum licet craſſum, ſed diſcendi auidum non repulit dominus: hunc ſuſpendentem ſententiam, donec exitus rei doceret, quo ſpiritu gereretur, diſcipuli non ſunt aſpernati.

Abſolui dimidium huius libri, in quo ſi perſuadeo quod propoſui, ſatius eſſe de rebus huiuſmodi non contendere ſuperſtitioſius, præſertim apud uulgum, nihil opus eſt argumentatione, ad quam nunc accingor, optans, ut ſuperet ubiq; ueritas, quæ fortaſſis ex colla-

tione ſcripturarum, uelut ignis ex colliſione ſilicum emicabit. Principio negari non poteſt in ſacris literis plurima eſſe loca, quæ planè ſtatuere uidentur liberum hominis arbitrium. Rurſus in iiſdem eſſe nonnulla, quæ uidentur in totum tollere. Conſtat autem ſcripturam ſecum pugnare non poſſe, quum ab eodem ſpiritu tota proficiſcatur. Prius igitur recenſebimus ea quæ noſtra confirmant, mox ea quæ ex aduerſo ſtare uidentur diluere conabimur. Porrò liberum arbitriũ hoc loco ſentimus, uim humanæ uoluntatis, qua ſe poſſit homo applicare ad ea quæ perducunt ad æternam ſalutem, aut ab iiſdem auertere. Ab his qui ſtatuunt liberum arbitrium illud in primis proferri ſolet, quod legitur in libro, cui titulus Eccleſiaſticus, ſiue ſapientia Sirach, cap. 15. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui, adiecit mandata & præcepta ſua: Si uolueris mandata conſeruare, conſeruabunt te, & in perpetuum fidem placitam ſeruare. Appoſui tibi aquam & ignem, ad quod uolueris porrige manum tuam. Ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Non puto quenquam excepturum hic aduerſus autoritatem huius operis, quod, ut indicat Hieronymus, olim apud Hebræos non habitum ſit in canone, quum eccleſia Chriſti magno conſenſu receperit in ſuum canonem: neq; cauſam uideo, quur Hebræi librum hunc à ſuo canone iudicarint excludendum, quum parabolas Solomonis, & Canticum amatorium receperint. Etenim

quod duos poſteriores libros Eſdræ, hiſtoriam apud Danielem de Zuſanna, ac Belo dracone, Iudith, Heſter, aliaq; nonnulla non receperunt in canonem, ſed inter hagiographa numerarint, quid illos mouerit, facile diuinat, qui libros eos attentius legerit. Cæterum in hoc opere tale nihil obſtrepit lectori. Hic itaq; locus declarat Adam noſtri generis principem ſic fuiſſe conditum, ut rationem haberet incorruptam, quæ dignoſceret quid expetendum, quid fugiendum: ſed addita eſt uoluntas, incorrupta quidem & illa, ſed libera tamen, ut ſi uellet, poſſet ſeſe à bono auertere, & ad malum deflectere. Eodem in ſtatu conditi ſunt angeli, priuſquam Lucifer cum ſuis ſodalibus defiſceret à cõditore ſuo. In his qui collapſi ſunt, ſic penitus corrupta eſt uoluntas, ut ſeſe nõ poſsint ad meliora recipere: in his qui perſtiterunt, ſic eſt confirmata bona uoluntas, ut iam ne poſsit quidem ſeſe ad impietatem deflectere. In homine ſic erat recta liberaq; uoluntas, ut abſq; noua gratia potuerit in innocentia perſeuerare, ſic tamen ut abſque præſidio nouæ gratiæ non potuerit aſſequi felicitatem immortalis uitæ, quam ſuis pollicitus eſt dominus Ieſus. Hæc tametſi non poſſunt omnia apertis ſcripturarum teſtimonijs conuinci, tamen à patribus orthodoxis non improbabiliter diſſerta ſunt. Cæterum in Eua, non ſolum uoluntas corrupta uidetur, uerum etiam ratio, ſiue intellectus, unde ſcatent fontes omnium bonorum ac malorum. Videtur enim illi perſuaſiſſe ſerpens uanas fuiſſe mi-

nas, quibus interdixerat dominus, ne quid contingerent de ligno uitæ. In Adam magis uidetur corrupta uoluntas ob immodicum quendam amorem erga ſponſam ſuam, cuius animo maluit indulgere, quàm præcepto dei: quanquam & in hoc arbitror corruptam fuiſſe rationem, ex qua naſcitur uoluntas. Ea uis animi qua iudicamus, quam non refert, ſiue νοῦν, id eſt, mentem aut intellectum, ſiue λόγον, id eſt, rationem dicere malis, per peccatum obſcurata eſt, non extincta: uoluntas qua eligimus aut refugimus, hactenus deprauata fuit, ut ſuis naturalibus præſidijs non poſſet ſeſe reuocare ad meliorem frugem, ſed amiſſa libertate cogebatur ſeruire peccato, cui ſe uolēs ſemel addixerat. Sed per dei gratiam, condonato peccato, hactenus facta eſt libera, ut iuxta ſententiam Pelagianorum, abſq; præſidio nouæ gratiæ poſſet adipiſci uitam æternam: ſic tamen ut ſalutem ſuam deo ferret acceptam, qui & condidit, & reſtituit liberum arbitrium: ſecundum orthodoxos, ſic poſſet ope diuinæ gratiæ ſemper adiuuantis conatum hominis, perſeuerare in recto ſtatu, ut tamen non careret procliuitate ad malum, ex ſemel inoliti peccati ueſtigijs. Quemadmodum autem progenitorum peccatum in poſteros deriuatum eſt, ita & ad peccandum procliuitas tranſijt in omnes, quam gratia peccatum abolens, hactenus mitigat, ut uinci poſſit, non extirpari. Non quod hoc non poſſit gratia, ſed quia nobis non expediebat. Quemadmodum autem in his qui gratia carēt (de peculiari loquor) ratio fuit

obſcuratam, non extinctam, ita probabile eſt in iiſdem uolun-tatis uim nõ prorſus extinctam fuiſſe, ſed ad honeſta in-efficacem eſſe factam. Quod oculus eſt corpori, hoc ra-tio eſt animo. Ea partim illuſtratur luce natiua, quæ in-ſita eſt omnibus, licet non pari menſura, de quo memi-
Pſal. 4. *nit pſalmus: Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine: partim præceptis diuinis ac literis ſacris, quem-*
Pſal. 118 *admodum dicit Pſaltes noſter: Lucerna pedibus meis uer bum tuum. Vnde naſcitur nobis triplex legis genus: lex naturæ, lex operum, lex fidei, ut Paulinis utar uerbis. Lex naturæ penitus inſculpta mentibus omnium, tam apud Scythas quàm apud Græcos, dictat iniquum eſſe, ſi quis alteri faciat, quod ſibi nolit fieri. Et philoſophi ſine luce fidei, ſine adminiculo diuinæ ſcripturæ, ex re-bus cognitis cognouerunt ſempiternam dei uirtutem ac di uinitatem, ac de bene uiuendo multa præcepta reliquerunt, uehementer congruentia cum præceptis Euangeli-cis, multisq; uerbis ad uirtutem adhortantur, deteſtan-tes turpitudinem. Et in his probabile eſt fuiſſe uolunta-tem aliquo modo propenſam ad honeſta, ſed inefficacem ad ſalutem æternam, niſi per fidem accederet gratia. Lex autem operum imperat & comminatur pœnam. Ea pec catum congeminat, & gignit mortem, nõ quod mala ſit, ſed quod ea præcipiat, quæ ſine gratia præſtare nõ poſſu mus. Lex fidei, cũ magis ardua præcipiat quàm lex ope rum, tamen addita copioſa gratia, quæ per ſe ſunt impoſ-ſibilia, reddit etiam dulcia, nõ modo facilia. Fides igitur*

medetur rationi læſæ per peccatũ, charitas prouehit uo-
luntatem inualidam. Lex quodammodo operum erat: Gene. 2.
Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ
boni & mali ne comedas. In quacunq; enim die comede-
ris ex eo, morte morieris. Rurſum per Moyſen lex ope
rum lata eſt: Ne quẽ occidas, ſi occideris, occideris: ne cõ Exo. 20.
miſeris adulterũ, ſi cõmiſeris, lapidaberis. Sed quid di- Deut. 5.
cit lex fidei, quæ iubet diligere inimicos, quæ iubet tolle- Luc. 12.
re crucem quotidie, quæ iubet contemnere uitam? Nolite
timere puſillus grex, ueſtrum eſt enim regnum coelorũ. Ioan. 16.
Et confidite, quia ego uici mundũ. Et: Ego uobiſcum ſum Mat. 28.
uſq; ad conſummationem ſeculi. Hãc legem expreſſerũt
apoſtoli, quum cæſi uirgis pro nomine Ieſu, gaudentes
abirent à conſpectu conſilij. Hinc Paulus: Omnia poſſum Phil. 4.
in eo, qui me corroborat. Nimirũ hoc eſt quod dicit Ec-
cleſiaſticus: Et adiecit mãdata & præcepta ſua. Quibus?
Primum duobus illis generis humani principibus per ſe
ipſum: poſt Iudaicæ genti p Moyſen & prophetas. Lex
oſtẽdit, quid uelit deus, proponit pœnã ni pareas, pro-
ponit præmiũ ſi pareas. Cæterũ eligendi poteſtatẽ, illorũ
relinquit uolũtati, quã illis condidit liberã & utroq; uo
lubilẽ. Et ideo ſi uolueris mãdata cõſeruare, cõſeruabũt Eccl. 15.
te. Et rurſum: Ad quod uolueris, porrige manũ tuam. Si
latuiſſet hominem boni maliq; diſcrimẽ ac uolũtas dei,
nõ poterat imputari, ſi perperã elegiſſet. Si uolũtas non
fuiſſet libera, nõ potuiſſet imputari peccatum, quod pec-
catum eſſe deſinit, ſi non fuerit uoluntarium, niſi quum

error, aut uoluntatis obligatio ex peccato nata eſt. Ita per uim ſtupratæ, non imputatur quod eſt paſſa. Quanquam autem hic locus, quē adduximus ex Eccleſiaſtico, peculiariter quadrare uidetur in primos illos progenitores, tamen aliqua ratiōe ad uniuerſam poſteritatem Adæ pertinet: non pertineret autem, ſi nulla eſſet in nobis liberi arbitrij uis. Quanquam enim arbitrij libertas per peccatum uulnus accepit, non tamen extincta eſt: & quanquam contraxit claudicationem, ut ante gratiam propenſiores ſimus ad malum quàm ad bonum, tamen exciſa non eſt, niſi quod enormitas criminum & aſſuetudo peccandi, uelut in naturam uerſa, ſic offuſcat nonnunquam mentis iudicium, ſic obruit arbitrij libertatem, ut illud extinctum, hæc penitus adempta uideatur. Porrò quantum ualeat in nobis liberum arbitrium poſt peccatum & ante gratiam, mire uariant, & ueterum & recentiorum ſententiæ, dum alius aliud ſpectat. Qui uitabant deſperationem ac ſecuritatem, ſed ad ſpem & conatum acuere uolebant homines, plus tribuebant libero arbitrio. Pelagius docuit ſemel liberata ſanataq; per gratiam hominis uoluntate, non opus eſſe noua gratia, ſed liberi arbitrij præſidijs pertingi poſſe ad ſalutem æternam, ſic tamen ut hominis ſalus debeatur deo, ſine cuius gratia uoluntas hominis non erat efficaciter libera ad bonum: & hæc ipſa uis animi, qua homo cognitum bonum amplectitur, auertens ſe ab eo quod diuerſum eſt, beneficium eſt conditoris, qui potuiſſet pro homi-

ne ranam producere. Qui Scoti placitis addicti ſunt, proniores ſunt in fauorem liberi arbitrij, cuius tantam uim eſſe credunt, ut homo nondum accepta gratia, quæ peccatum abolet, naturæ uiribus exercere poſſet opera moraliter, ut uocant, bona, quibus non de condigno, ſed de congruo promereantur gratiam gratum facientem, ſic enim illi loquuntur. Ab his alij ex diametro, quod aiunt, diſſentientes contendunt omnia illa opera quantumuis moraliter bona, fuiſſe deo deteſtabilia, non minus quam ſcelerate facta, quod genus ſunt adulterium & homicidium, quod non proficiſcerentur ex fide & charitate in deum. Horum opinio uidetur inclementior præſertim quum philoſophi quidam ut habuerunt aliquam de deo cognitionem, ita fieri potuit ut fiduciam quoque nonnullam & charitatem habuerint erga deum nec omnia fecerint ob inanem gloriam, ſed amore uirtutis & honeſti, quod docent amplectendum non ob aliud, niſi quia honeſtum eſt. Nam qui pro ſalute patriæ ſemet obijcit periculis ob inanem gloriam, facit opus ex genere bonum, an moraliter bonum neſcio. Sanctus Auguſtinus, & qui hunc ſequuntur, cõſiderantes quãta ſit pernicies ueræ pietatis, hominem fidere ſuis uiribus, propenſiores ſunt in fauorem gratiæ, quam ubiq; Paulus inculcat. Eoq; negat hominem obnoxium peccato, poſſe ſeſe reflectere ad uitæ correctionem, aut quicquam poſſe facere, quod conferat ad ſalutem, niſi gratuito dei dono ſtimuletur diuinitus, ut uelit ea, quæ con

ducunt ad uitam æternam: Hanc gratiam alij præuenientem uocant, Auguſtinus operantem. Nam et fides quæ ianua eſt ſalutis, gratuitum dei donum eſt. Huic additam charitatem per uberius donum ſpiritus, appellat gratiam cooperantem, quod ſemper adſit conantibus, donec adſequantur quod expetunt, ſed ita tamen, ut quum ſimul idem opus operentur liberum arbitrium & gratia: gratia tamen dux ſit operis, non comes. Quanquam hanc quoque ſententiam diuidunt quidam dicentes: Si cõſideres opus iuxta naturam ſuam, potiorem cauſam eſſe uoluntatem hominis: ſin iuxta quod promeretur, gratiam eſſe potiorem. Porrò fides quæ præſtat ut uelimus ſalutifera, & charitas quæ præſtat ne fruſtra uelimus, non tam tempore diſtincta ſunt quàm natura; poſſunt tamen utraque temporarijs acceſſibus augeri. Itaque quum gratia ſignificet beneficium gratis datum, tres aut, ſi mauis, quatuor gratias ponere licebit. Vnam natura inſitam, & per peccatum uiciatam, ut diximus, non extinctam, quam quidam uocant influxum naturalem. Hæc omnium communis, manet etiã perſeuerantibus in peccato, liberum eſt enim illis loqui tacere, ſedere, ſurgere, ſubleuare pauperem, legere libros ſacros, audire concionem, ſic tamen ut iſta ſecundum opinionem quorundam nihil conducant ad uitam æternam. Nec deſunt tamen, qui conſiderata immenſa dei bonitate, dicant hactenus hominem proficere huiuſmodi beneficiis, ut præparetur ad gratiam, ac dei miſe-

ricordiam erga ſe prouocet. Quanquam ſunt qui negēt hæc etiam fieri poſſe ſine gratia peculiari. Hæc gratia quoniam eſt omnium communis, non dicitur gratia, quum re uera ſit, quemadmodum maiora miracula quotidie deus ædit, gignendis rebus, conſeruandis & gubernandis, quam ſi ſanaret leproſum, aut liberaret dæmoniacum. Et tamen hæc ideo non uocantur miracula, quod ex æquo quotidie præſtantur omnibus. Altera eſt gratia peculiaris, qua deus ex ſua miſericordia peccatorem nihil promeritum ſtimulat ad reſipiſcentiam, ſic tamen ut nondum infundat gratiam illam ſupremam, quæ abolet peccatum, ac deo gratum facit hominem. Itaq; peccator adiutus ſecunda gratia, quam diximus operantem, diſplicet ſibi, tametſi nondum exuit affectum peccandi, tamen eleemoſynis, precibus, intentus ſacris ſtudijs, audiendis concionibus, interpellandis pijs hominibus, ut pro ſe deum orent, alijsq; factis moraliter, ut uocant, bonis, ſummæ illius gratiæ, uelut cādidatum quēdam agit. Exiſtimant autem gratiam, quam nunc ſecundam facimus, per dei bonitatem nulli mortalium deeſſe, quod diuina benignitas ſingulis in hac uita ſuppeditet idoneas occaſiones, per quas poſſit reſipiſcere, ſi, quod reliquum eſt in ipſorum arbitrio, pro uiribus accomodent ad opem numinis, uelut inuitantis non compellentis ad meliora. Hoc autem putant eſſe in noſtro arbitrio, ut uoluntatem noſtram applicemus ad gratiam, aut auertamus ab ea, quemadmodum in nobis

eſt ad illatum lumen aperire oculos ac rurſum claudere. Quoniam autem immenſa dei charitas erga genus humanum non patitur hominem fruſtrari etiam illa gratia, quam gratum facientem uocant, ſi totis uiribus eã ambierit, fit ut nemo peccator debeat eſſe ſecurus, nemo rurſus debeat deſperare, fit item illud, ut nemo pereat, niſi ſuo uicio. Eſt igitur gratia naturalis, eſt gratia extimulans, licet imperfecta: eſt gratia, que uoluntatem reddit efficacem, quam cooperantem diximus, quæ qđ ceptum eſt prouehit: Eſt gratia, quæ perducit uſq; ad finem. Has tres putant eandem eſſe gratiam, licet ab ijs quæ operantur in nobis, diuerſis cognominibus appellentur. Prima extimulat, ſecũda prouehit, tertia cõſummat. Ergo qui longiſsime fugiunt à Pelagio, plurimum tribuunt gratiæ, libero arbitrio pené nihil, nec tamen in totum tollunt: Negant hominem poſſe uelle bonum ſine gratia peculiari, negant poſſe incipere, negãt poſſe progredi, negant poſſe perficere ſine principali perpetuoq; gratiæ diuinæ præſidio. Horum ſententia ſatis uidetur probabilis, quod relinquat homini ſtudiũ & conatum, & tamen non relinquit, quod ſuis adſcribat uiribus. Sed durior eſt iſtorum opinio, qui contendunt liberum arbitrium ad nihil ualere niſi ad peccandum, ſolam gratiam in nobis operari bonum opus non per liberum arbitrium aut cum libero arbitrio, ſed in libero arbitrio, ut noſtra uoluntas hic nihilo plus agat, quam agit cera, dum manu plaſtæ fingitur in quan-

*cunq; uiſum eſt artifici ſpeciem. Hi mihi ſic fugere ui-
dentur meritorum & operum humanorum fiduciam,
ut præter caſam, quod dici ſolet. Duriſſima uidetur om
nium ſententia, qui dicunt liberum arbitrium inane
nomen eſſe, nec quicquam ualere aut ualuiſſe, uel in an
gelis, uel in Adam, uel in nobis, nec ante gratiam, nec
poſt gratiam, ſed deum tam mala quàm bona operari
in nobis, omniaq; quæ fiunt eſſe meræ neceſſitatis. Ita-
q; cum his duabus poſtremis mihi potiſſimum erit con-
flictatio. Hæc paulo loquacius nobis repetita ſunt quo
lector imperitior, nam craſſulis ſcribimus craſſuli, reli-
quam argumentationem facilius percipiat, eoq; locum
ex Eccleſiaſtico primum retulimus, quo originem ac
uim liberi arbitrij planiſſime uideatur depingere. Nũc
expeditiore curſu reliqua ſcripturarum teſtimonia per
ſequemur. Id faciemus ſi prius admonuerimus hunc lo
cum ſecus haberi in æditione Aldina quàm hodie habet
eccleſiaſticus uſus Latinorum. Non enim in Græcis ad
ditur, conſeruabunt te: quanquam eandem particulam
nec Auguſtinus addit, aliquoties adducẽs hunc locum
& ποιῆσαι ſcriptum opinor pro ποιῆσαι. Quemadmo
dum igitur in paradiſo propoſuerat electionem uitæ
ac mortis, ſi parueritis præcepto meo uiuetis, ſin minus
moriemini. Cauete malũ, eligite quod bonum eſt, Ui-
dem Geneſis cap. 4. deus loquitur Cain: Quare iratus
es, & quur concidit facies tua? Nónne ſi bene egeris
recipies: ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum ad-*

aderit? Sed ſub te erit appetitus eius, & tu dominabe-ris illius. Proponit præmium, ſi uelit eligere quod pium eſt: Proponit pœnam, ſi malit ſequi diuerſum. Et oſtendit animi motus ad turpia uinci poſſe, nec adferre neceſſitatem peccandi. Cum his locis congruit, quod dominus loquitur ad Moſen: Poſui ante faciem tuam uiam uitæ & uiam mortis: Elige quod bonum eſt, & incede cum eo. Quid poterat apertius dici? Deus oſtendit quid bonum, quid malum, oſtendit utriuſque diuerſa præmia, mortem & uitam: eligendi libertatem relinquit homini. Ridicule ſiquidem diceretur, elige, cui non adeſſet poteſtas ſemet huc & illuc applicandi, perinde quaſi quis in biuio conſiſtenti dicat: Vides duplicem uiam, utram uoles ingreditor, quum altera tantum pateret. Rurſum Deuteronomij capite. 30. Conſi-

Deut. 30

dera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo uitam & bonum, & e contrario mortem & malum, ut diligas dominum deum tuum, & ambules in uijs eius; & cuſtodies mandata illius, & ceremonias atque iudicia, & uiuas, atque multiplicet te, benedicatq; tibi in terra, ad quam ingredieris poſsidendam. Si autem auerſum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque errore deceptus adoraueris deos alienos, & ſerieris eis, prædico tibi hodie quod pereas, & paruo tempore moreris in terra, ad quam Iordane tranſmiſſo ingredieris poſsidendam. Teſtes inuoco hodie cœlum & terram, quod propoſuerim uobis uitam & mortem, benedictio-

nem & maledictionem. Elige ergo uitam, ut & tu uiuas & ſemen tuum. Hic rurſus audis proponendi uerbum, audis eligendi uerbum, audis auertendi uerbum, quæ intempeſtiue dicerentur, ſi uoluntas hominis non eſſet libera ad bonum, ſed tantum ad malum. Alioqui perinde fuerit, ac ſi quis homini ſic alligato ut non poſſit brachium niſi in Leuum porrigere diceret: Ecce habes ad dextram uinum optimum, habes ad Leuam toxicum, utro uelis porrige manum. Nec diſſonat ab his, quod apud Eſaiam loquitur idem dominus: Si uolueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis: ſi uero nolueritis, neq; audieritis me, gladius uos conſumet. Si non eſt homini ullo pacto libera uoluntas ad bonum, aut ſi (ut quidam aiunt) nec ad bonum nec ad malum. Quid ſibi uolunt hæc uerba, ſi uolueritis, ſi nolueritis? magis hic congruebat, ſi uoluero, ſi noluero. Atque huiuſmodi multa quum peccatoribus dicantur, non uideo, quomodo uitari poſſit, quin his quoq; tribuamus uoluntatẽ aliquo modo liberam ad electionem boni, niſi malumus, hanc cogitationem, aut animi motum dicere quàm uoluntatem, quod uoluntas certa ſit, & ex iudicio naſcatur. Sic autem loquitur apud eundem prophetam cap. 21. Si quæritis quærite, conuertimini & uenite. Quorſum attinet hortari, ut cõuertantur & ueniant, qui nulla ex parte ſuæ poteſtatis ſunt? Nõne perinde fuerit, ac ſi quis dicat uinculis aſtricto, quem nolit ſoluere, moue te iſthinc, ueni ac ſequere me? Item

Eſaiæ. 1.

apud eundem prophetam cap. 45. Congregamini & ue-
nite. Et conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fi-
nes terræ. Rurſum cap. 52. Conſurge conſurge, excute-
re de puluere, ſolue uincula colli tui. Itidem Hieremias
cap. 15. Si conuerteris conuertam te, & ſi ſeparaueris
precioſum à uili, quaſi os meum eris. Quum ait ſepa-
raueris, libertatem indicat eligendi. Euidentius etiam
Zach. 1. Zacharias & arbitrij liberi conatum indicat, & gra-
tiam conanti paratam: Conuertimini, inquit, ad me ait
dominus exercituum, & conuertar ad uos dicit domi-
nus. Ezechielis cap. 18. ſic loquitur deus. Si impius ege-
rit pœnitentiam ab omnibus peccatis quæ operatus eſt
& fecerit iudicium &c. Ac mox: Omnium iniquitatũ
eius quas operatus eſt, non recordabor. Item: Si autem
auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem.
In hoc capite toties repetitur, auerterit ſe, fecit, opera
tus eſt, in bonam partem & in malam. Et ubi ſunt qui
negant hominem quicquam agere, ſed pati tantum ab
operante gratia? Proijcite, inquit, à uobis omnes ini-
Ezec. 8. quitates. Et: Quare moriemini domus Iſraël? Nolo mor-
Ibid. 33. tem peccatoris, reuertimini & uenite. Deplorat pius do
Ibid. 18. minus mortem populi ſui, quam ipſe operatur in illis?
Si ille non uult mortem, utiq; noſtræ uoluntati imputã
dum, ſi perimus. Cæterum quid imputes illi qui nihil
poteſt agere, neque boni, neque mali? His qui nullo mo
do ſuæ uoluntatis compotes ſunt, fruſtra canit hanc cã
Pſal. 36. tionem pſaltes ille myſticus: Declina à malo, & fac bo
num

num, inquire pacem & perſequere eam. Sed quorſum
attinet huius generis aliquot recenſere loca, quũ tota di-
uina ſcriptura plena ſit huiuſmodi hortamentis? Con- Iohel. 2.
uertimini in toto corde ueſtro. Conuertatur uir à uia ſua Ionæ. 3.
mala. Præuaricatores redite ad cor. Et: Conuertatur Eſa. 46.
unuſquiſq; à uia ſua mala, & pœnitebit me mali, quod
cogitaui facere eis propter maliciam ſtudiorum eorum.
Et: Si nõ audieritis me, ut ambuletis in lege mea. Quum
ferè nihil aliud ſonet ſcriptura quàm conuerſionem, quã
ſtudium, quàm conatum ad meliora. Hæc omnia frige-
ant oportet ſemel inducta neceſſitate uel benefaciendi,
uel male. Neq; minus frigebunt illæ tot pollicitationes,
tot minæ, tot expoſtulationes, tot exprobrationes, tot ob-
teſtationes, tot benedictiones ac maledictiones factæ ad
eos qui ſe uerterunt ad meliora, aut qui conuerti recuſa-
runt. Quacunq; hora ingemuerit peccator. Video quod Exo. 32.
populus iſte duræ ceruicis ſit. Popule meus quid feci? Itẽ: Mich. 6.
Iudicia mea proiecerũt. Et: Si populus meus audiſſet me, Pſal. 80.
Iſraël ſi in uijs meis ambulaſſet. Qui uult uidere dies Pſal. 33.
bonos, prohibeat linguam ſuam à malo. Quum audis
qui uult, audis liberam uoluntatem. Hæc quum nuſquã
non occurrant, nónne ſtatim ſuccurrit lectori, quid polli-
ceris ex conditione, quod in tua unius uolũtate ſitum eſt?
Quid expoſtulas, quum quicquid à me fit ſeu boni, ſeu
mali, tu geras in me uelim nolim? Quid exprobras, quũ
in me non ſit tueri quod dederas, nec excludere malum
quod immittis? Quid obteſtaris, quũ totũ ex te pendeat,

& res ex tua geratur ſententia? Quid benedicis, quaſi functus ſim meo officio, quum tuum ſit quicquid geſtum eſt? Quid maledicis, quum neceſſitate peccarim? Quorſum autem attinent tot examina præceptorum, ſi non eſt cuiquam ullo pacto in manu ſeruare quod præceptum eſt? Sunt enim qui negant hominem quantumuis iuſtificatum dono fidei & charitatis, ullum dei præceptũ implere poſſe, ſed omnia bona opera, quoniam in carne fiunt, ad damnationem profectura fuiſſe, ni deus ob meritum fidei ignoſceret illa per ſuam miſericordiam. Atqui ſermo, quem per Moyſen loquitur dominus Deuter. cap. trigeſimo, declarat non ſolum in nobis ſitum quod præcipitur, uerum etiam in procliui, quum ait: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neq; procul poſitũ, nec in cœlo ſitũ, ut poſſis dicere: quis noſtrum ualet ad cœlũ aſcendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atq; opere compleamus? neq; trans mare poſitum, ut cauſeris & dicas: quis è nobis poterit mare tranſire, & illud ad nos uſq; deferre, ut poſſimus audire quod præceptum eſt? ſed iuxta eſt ſermo ualde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Et tamen illic loquitur de præcepto omnium maximo, ut reuertaris ad dominum deum tuum, in toto corde tuo, & in tota anima tua. Et quid ſibi uult hoc, ſi tamen audieris, ſi cuſtodieris, ſi reuertaris, ſi nihil horum ullo pacto ſitum eſt in noſtra poteſtate? Non admitar in huiuſmodi recitandis eſſe copioſus, quum utriuſq; teſtamenti libri talibus

undiq; referti ſint, ut qui talia ſtudet conquirere, ni-
hil aliud quàm, quod dici ſolet, per mare quærat aquas.
Itaq; bona ſacræ ſcripturæ pars, ut dixi, uidebitur fri-
gere, ſi ultimam aut penultimam opinionem receperis.
Reperiuntur autem in diuinis libris quædã loca, quæ cõ-
tingentiam ac mutabilitatem etiam quãdam deo tribuere
uidentur. Quod genus eſt illud quod legimus Hieremiæ
cap. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod
locutus ſum aduerſus eã, agam & ego pœnitentiã ſuper
malo, quod cogitaui ut facerem ei: ſi fecerit malum in ocu-
lis meis, & non audierit uocem meam, & ego pœniten-
tiam agam ſuper bono, quod locutus ſum ut facerem ei.
Neq; uero neſcimus hic ſcripturam ſacrã hominum mo-
re loqui, quod & aliâs non raro facit, quum in deũ nul-
la cadat mutabilitas. Sed ex irato propitius fieri dicitur,
quum nos ad meliora reſipiſcentes dignatur ſua gratia:
rurſus ex propitio iratus, quũ ad deteriora relapſos pu-
nit & affligit. Rurſum. 4. Regum, capite uigeſimo audit
Ezechias: Morieris tu, & non uiues. Ac mox poſt la-
crymas audit per eundem prophetam: Audiui oratio-
nem tuam, & uidi lacrymas tuas, & conſeruaui te &c.
Idem ſecundo Regum cap. duodecimo Dauid per Na-
than audit à domino: Nõ recedet gladio de domo tua uſq;
in ſempiternum &c. Mox ubi dixerat: Peccaui domino,
audit mitiorẽ ſententiã: Dominus quoq; tranſtulit pecca
tum tuũ, non morieris. In his atq; huiuſmodi locis, quo-

admodum tropus ſermonis excludit mutabilitatē à deo, ita uitari non poteſt, quin intelligamus in nobis eſſe uoluntatem huc & illuc flexilem: quæ ſi neceſſitate flectitur ad malum, quur imputatur peccatum? ſi neceſſitate flectitur ad bonum, quur deus ex irato fit propitius, quum nihilo plus illic debeatur nobis gratiæ? Atqui hactenus quidem ex uetere Teſtamento, de quo fortaſſe cauſetur aliquis, niſi hæc eſſent ex eorum genere, quæ non ſolum obliterata non ſunt per lucem Euangelicam, uerumetiam plus uigoris acceperunt. Veniamus igitur ad noui Teſtamenti libros, Ac primum occurrit locus ex
Mat. 23. Euangelio, quo Chriſtus deplorās excidium urbis Hieroſolymorum, ita loquitur: Hieruſalem Hieruſalē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſſi ſunt ad te, quoties uolui congregare te, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti? Si cuncta ſunt neceſſitate, nónne merito Hieroſolyma poterat reſpondere deploranti domino: Quid inanibus lacrymis te maceras? Si tu nolebas nos auſcultare prophetis, quur eos miſiſti? Quur nobis imputas, quod tua uoluntate, noſtra neceſſitate factum eſt? Tu uolebas nos congregare, & idem in nobis nolebas, quum hoc ipſum operatus ſis in nobis, quod noluerimus. Atqui in uerbis domini non accuſatur in Iudæis neceſſitas, ſed praua ac rebellis
Mat. 19. uoluntas. Ego uolui congregare, tu noluiſti. Rurſus ali-
Ibidem. bi: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Qua fronte

diceretur, ſi uis, cui uoluntas libera non eſt? Item: Si uis perfectus eſſe, uade & uende &c. Item Luc. 9. Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. In præcepto tam difficili tamen audis mentionem uoluntatis noſtræ. Ac mox: Qui enim uoluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam. Nónne frigent omnia præclara præcepta Chriſti, ſi nihil tribuitur humanæ uoluntati? Ego autem dico uobis &c. Et: Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Quanta apud Ioannem inculcatio mandatorum? Quàm male coniunctio, ſi congruit meræ neceſſitati? Si manſeritis in me, & uerba mea in uobis manſerint. Si uis perfectus eſſe. Iam ubi toties eſt operum bonorum & malorum mentio, ubi mentio mercedis, ibi non intelligo quo pacto locus ſit meræ neceſſitati. Neq; natura, neq; neceſſitas habet meritum. Sic autem dominus noſter Ieſus loquitur Matth. 5. Gaudete & exultate, quia merces ueſtra copioſa eſt in cœlis. Quid ſibi uult parabola de operarijs conductis in uineam? An operarij ſunt qui nihil operantur? Datur denarius ex pacto uelut operæ premium. Dicet aliquis, merces dicitur quod à deo quodammodo debetur, qui ſuam fidem obſtrinxit homini, ſi crediderit promiſſis ipſius. Atqui hoc ipſum credere, opus eſt in quo nonnulla functio eſt liberi arbitrij, quum ſeſe applicat ad credendum, aut auertit. Qur collaudatur ſeruus, qui domini ſortem ſua auxerat induſtria, quur damnatur ignauus & ceſſator, ſi nihil ibi noſtrum eſt

Matt. 5.
Ioan. 14.
Ioan. 15.

Rurſum cap. uigeſimoquinto, quum inuitat omnes ad
conſortium æterni regni, non commemorat neceſsitatem,
ſed ipſorum benefacta, dediſtis cibum, dediſtis potum,
collegiſtis hoſpitem, ueſtiſtis nudum &c. Rurſus, hæ-
dis qui à ſiniſtris ſunt, exprobat non neceſsitatem, ſed
uoluntariam operum omiſsionem. Vidiſtis eſurientem,
data eſt benefaciendi occaſio, nõ dediſtis cibum &c. Iam
nónne omnes Euãgelicæ quoq; literæ plenæ ſunt exhor
tationibus: Venite ad me qui onerati eſtis, uigilate, orate,
petite, quærite, pulſate, uidete, cauete? Quid ſibi uolũt tot
parabolæ de cuſtodiendo uerbo dei, de occurrẽdo ſponſo,
de nocturno ſuffoſſore, de domo fundanda ſuper petrã?
Nimirum ad ſtudium, ad conatum, ad induſtriam nos
excitant, ne pereamus negligentes dei gratiam. Hæc aut
frigida uidentur, aut ſuperuacanea, ſi cuncta referantur
ad neceſsitatem. Idem dicendum eſt de minis Euangeli-
cis: Væ uobis ſcribæ, uæ uobis hypocritæ, uæ tibi Co-
Mat. 9. rozaim. Frigebunt & exprobationes illæ: O genera-
tio incredula & peruerſa, quàm diu ero uobiſcum,
quàm diu uos patiar, ſerpentes, progenies uiperarum,
quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Ex fructibus in-
Matt. 7. quit dominus, eorum cognoſcetis eos. Fructus opera
dicit, ea noſtra uocat: at ea noſtra non ſunt, ſi cun-
Luc. 23 cta geruntur neceſsitate. Orat in cruce: Pater ignoſce il-
lis, quia neſciunt quid faciunt. Quanto iuſtius ex-
cuſaſſet eos, quia non eſt illis libera uoluntas, nec
poſſunt, ſi uelint, aliter facere. Rurſus Ioannes: De-

dit eis poteſtatem filios dei fieri, his qui credunt in no- Ioan. 1.
mine ipſius. Quomodo datur poteſtas ut filij dei fiant,
qui nondum ſunt, ſi noſtræ uoluntatis nulla eſt libertas?
Quum quidā offenſi uerbis domini diſceſſiſſent ab eo, di- Ioan. 6.
xit proximis diſcipulis: Nunquid & uos uultis abire?
Si illi non diſceſſerant ſua ſpōte, ſed neceſſitate, quur cæ-
teros interrogat, num & ipſi uelint? Sed non erimus mo
leſti lectori recenſendis huiuſmodi locis omnibus, quorū
ut non eſt numerus: ita ſua ſponte facile cuiq; occurrunt.
Diſpiciamus an & apud Paulum, ſtrenuum aſſertorem
gratiæ, & perpetuum expugnatorem operum legis, re-
perire liceat, quod ſtatuat liberum arbitrium. Atq; in pri
mis occurrit locus in epiſtola ad Romanos cap. ſecundo.
An diuitias, inquit, bonitatis eius & patientiæ & lōga-
nimitatis cōtemnis? An ignoras, quod benignitas dei ad
pœnitentiā te adducit? Quomodo imputatur contēptus
præcepti, ubi nō eſt libera uolūtas? aut quomodo deus in-
uitat ad pœnitentiā, qui autor eſt impœnitentiæ? aut quo
modo iuſta eſt dānatio, ubi iudex cogit ad maleficiū? Et
tamen Paulus paulo ante dixerat: Scimus enim quoniam
iudiciū dei eſt ſecundū ueritatē in eos qui talia agūt. Au-
dis actionē, audis iudicium ſecundū ueritatem. Vbi me-
ra neceſſitas? Vbi uoluntas nihil aliud quam patiēs? Vide
uero cui malum illorum imputat Paulus: Secundum autē
duriciem tuā, & impœnitens cor theſaurizas tibi irā in
die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet uni-

uniq; ſecundum opera eius. Et hic audis iuſtum dei iudi-
cium, audis opera digna ſupplicio. Quod ſi deus ſua tan
tum bona opera, quæ per nos operatur, imputaret nobis
ad gloriam & honorem & immortalitatem, plauſibilis
eſſet benignitas (quanquam & hic admiſcet Apoſtolus
ſecundum patientiam boni operis, & rurſum, quæren-
tibus uitam æternam) Cæterum qua iuſtitia infligitur ira,
indignatio, tribulatio, anguſtia, homini uelut operāti ma
lum, qui nihil operatur ſponte, ſed omnia facit neceſſita-
te? Iam qui cōſiſtunt illæ Pauli collationes, de currentibus
in ſtadio, de brabeo, de corona, ſi nihil eſt tribuendū no-
ſtro conatui? Ad Corinth. cap. 9. An neſcitis quod hi qui
in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus acci-
pit brabeum, ſic currite ut comprehēdatis &c. Ac mox:
Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos
autem incorruptam. Corona non datur niſi certantibus,
& præmij loco datur, tanquam hunc honorem prome-
ritis. Rurſum ad Timotheum prima, cap. ſexto: Certa,
inquit, bonum certamen fidei, apprehende uitam æter-
nam. Vbi certamen eſt, ibi conatus eſt uolūtarius: ibi pe-
riculum eſt, ne ſi ceſſes perdas præmium. Non itidem fit
ubi mera neceſſitate eueniunt omnia. Rurſum ad eun-
dem epiſtolæ ſecundæ, cap. ſecundo. Nam & qui certat
in agone, non coronatur, niſi qui legitime certauerit. Ac
paulo ſupius: Labora ſicut bonus miles Chriſti. Meminit
& agricolæ laborātis: Certāti datur corona, militanti ſa-

larium: agricola fructum percipit. Item eiuſdem epiſtolæ cap. 4. Bonum, inquit, certamen certaui, curſum conſummaui. In reliquum repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Mihi difficile uidetur certamen, coronam, iuſtum iudicem reddendi, certandi, uerbum coniungere cum omnium rerum mera neceſsitate, cum uoluntate nihil agente, ſed tantum patiente. Iacobus item hominum peccata non tribuit neceſsitati ac deo in nobis operanti, ſed ipſorum deprauatæ concupiſcentiæ. Deus, inquit, neminem tentat, ſed unuſquiſq; tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: deinde concupiſcentia cum conceperit parit peccatum. Malefacta hominum Paulus uocat opera carnis, non opera dei, uidelicet hoc appellans carnem, quod Iacobus uocat concupiſcentiam. Et in Actis audit Ananias: Quur tentauit Satanas cor tuum? Paulus item ad Ephe. cap. ſecundo, mala opera tribuit ſpiritui huius aëris, qui operatur in filijs diffidentiæ. Quæ communicatio Chriſto cum Belial? Aut facite, inquit, arborem bonam & fructus eius bonos, aut facite arborem malam, & fructus eius ſimiliter malos. Qua igitur fronte quidam deo, quo nihil poteſt eſſe melius, tribuunt fructus peſsimos? Quanq̃ autem humana concupiſcentia ſollicitatur à Satana, aut rebus extrarijs, aut alioqui per occaſionem rei quæ eſt in homine, tamen ſolicitatio non adfert peccandi neceſsitatem, ſi uelimus obniti implorato diuino præſidio, quemadmodũ ſpiritus

Iacobi. 1.

Act. 5.

Matt. 12

*Chriſti prouocans nos ad bene agendum, non adfert ne-
ceſsitatem, ſed opem. Conſentit cum Iacobo Eccleſiaſti
cus cap. 15. Nemini mandauit deus impie agere, & ne-
mini dedit ſpacium peccandi. At qui cogit, plus facit q̃
ſi mandet. Sed euidentius eſt, quod ſcribit Paulus. 2. ad
Timoth. 2. Si quis ergo ſe emundauerit ab iſtis, erit uas
in honorem. Quomõ emundet ſe, qui nihil agit omnino
Scio hic ſubeſſe tropũ, ſed in præſentia mihi ſatis eſt, qđ
hic ſermo multũ diſſonat ab his qui uolunt omnia tribu
ere meræ neceſsitati. Concinit huic illud. 1. Ioan. 5. Om-
nis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & il-
le ſanctus eſt. Admittam hic tropum, ſi uiciſsim illi no-
bis in alijs locis permittent tropi præſidium. Et tamen
nimis impudens fuerit tropus, ſi quis interpretetur, ſan
ctificat ſe. i. uelit nolit ſanctificatur à deo. Abijciamus
inquit, Paulus opera tenebrarum. Et: Expoliantes ue-
Ro. 13. terẽ hominẽ cum actibus ſuis. Quomõ iubemur abijce-
Coloſ. 1. re, & exuere, ſi nihil agimus? Item ad Ro. 7. Nã uelle
adiacet mihi, perficere aũt bonũ nõ inuenio. Hic Paulus
uidetur fateri eſſe in hominis poteſtate uelle quod bonũ
eſt, atq; hoc ipſum uelle benefacere, bonũ eſt opus, alio-
qui nec uelle malũ erit in malis. Cæterũ extra contro-
uerſiã eſt uoluiſſe occidere, malum eſſe. Rurſum. 1. ad
Cor. 14. Spũs, inquit, prophetarũ prophetis ſubiectus
eſt. Si quos agit ſpiritus ſanctus, ſic agit, ut ſit illis libe-
rum, ſi uelint obticeſcere, multomagis hominis uolun-
tas ex ſeſe ſui iuris eſt. Nam hi quos agit ſpiritus pho-*

naticus, nec tacere poſſunt ſi uelint, & ſæpe nō intelli-
gūt ipſi quid loquantur. Eodē pertinet illud qđ admo- 1. Tim. 4
net Timoth. Noli negligere gratiā quæ in te eſt. Decla
rat. n. in nobis eſſe, auertere animū à grā data. Itē alibi
Et gratia eius in me uacua nō fuit. Significat ſe non defu 1. Cor. 15
iſſe gratiæ diuinæ. Quomō non defuit, qui nihil egit?
Petrus epiſt. 2. ca. 1. Vos aūt, inqt, omnē curā ſubinferē
tes miniſtrate in fide ueſtra uirtutē &c. Ac mox: Qua-
propter fratres magis ſatagite, ut per bona opera certā
uocationē ueſtrā & electionē faciatis. Vult noſtrā ſolli
citudinē iūgi gratiæ diuinæ, ut per gradus uirtutū per-
ueniamus ad perfectionem. Sed iamdudū uereor, ne cui
uidear in his congerēdis immodicus, quū nuſq̄ nō occur
rant in diuinis uoluminibus. Quū enim ſcribat Paulus
ſecunda ad Timoth. cap. 3. Omnis enim ſcriptura diui-
nitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad arguendum,
ad corripiendū, ad erudiendū &c. Nihil horū uidetur
habere locū, ubi mera et ineuitabili neceſſitate geruntur
omnia. Quorſum pertinent tot encomia ſanctorū apud
Eccleſiaſticū cap. quadrageſimo quarto, & ſequentibus
aliquot, ſi nihil debetur induſtriæ noſtræ? Quid ſibi
uult ubiq; laudata obedientia, ſi ad bona & ſimul ma-
la opera tale ſumus inſtrumentū deo, quale ſecuris eſt
fabro? At tale inſtrumentū ſumus omnes, ſi uerū eſt do
gma Vuiſcleui. Oia & ante gratiā, & poſt gratiam bo
na pariter ac mala quin & media, mera neceſſitate ge-
ri, quam ſententiam approbat Lutherus. Quod ne quis

à me confictum cauſetur, ipſius uerba ſubſcribam ex aſ ſertionibus. Vnde, inquit, & hunc articulum neceſſe eſt reuocere. Male enim dixi, quod liberum arbitrium ante gratiam ſit res de ſolo titulo, ſed ſimpliciter debui dicere, liberum arbitrium eſt figmentum in rebus ſeu titulus ſine re, quia nulli eſt in manu quippiam cogitare mali aut boni, ſed omnia ut Vuiclevi articulus Conſtantiæ condemnatus rectè docet, de neceſsitate abſolute eueniunt. Hactenus Lutheri uerba recitauimus. Multa loca prudens prætereo, quæ ſunt in Actis & in Apocalypſi, ne moleſtus ſim lectori. Hæc tam multa, non ſine cauſa mouerunt eruditos ac ſanctos uiros, ne in totum tollerent liberum arbitrium. Tantum abeſt ut ſpiritu Satanæ fuerint inſtigati, ſibiq; damnationem accerſierit fidentes operibus ſuis. Nunc tempus eſt, ut ex aduerſo recenſeamus aliquot ſcripturarum teſtimonia, quæ uidentur prorſus tollere liberum arbitrium. Ea ſane non nulla ſunt obuia nobis in ſacris uoluminibus, ſed in his duo præcipua ſunt, ac cæteris euidentiora, quorũ utrũque ſic tractat Paulus Apoſtolus, ut prima ſpecie nihil omnino tribuere uideatur uel operibus noſtris uel liberi arbitrij uiribus. Alter locus eſt Exodi cap. 9. & tractatur à Paulo epiſtolæ ad Romanos cap. nono: Indurauitq; dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos. Et rurſus: Idcirco autem poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Paulus ſic explicat adducens ſimilem locum, qui eſt

Exodi trigeſimo ſecundo. Moſi enim dixit: Miſerebor cuicunq; miſereor, & commiſerabor quencunq; commiſeror. Igitur non uolentis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt dei, Alter eſt apud Malachiam capite primo, & tractatur apud Paulum capi. nono. Nónne frater erat Iacob, dicit dominus: Et dilexi Iacob, Eſau autem odio habui. Paulus ſic explicat, Quum enim nondum nati eſſent, aut aliquid boni egiſſent aut mali, ut ſecundum electionem propoſitum dei maneret, non ex operibus ſed ex uocante dictum eſt ei: quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quoniam autem abſurdum uidetur, ut deus qui non ſolum iuſtus eſt, uerum etiam bonus, induraſſe dicatur cor hominis, ut per illius maliciam, ſuam illuſtraret potentiam. Origenes libro περὶ ἀρχῶν tertio, ſic explicat nodum, ut fateatur occaſionem indurationis datã à deo, culpam tamen in Pharaonem reijciat, qui ſua malicia factus ſit obſtinatior per hæc, per quæ debebat ad pœnitentiam adduci, quemadmodum ex eodẽ hymbre terra culta producit fructum optimum, inculta ſpinas ac tribolos: & quemadmodum ex eodem ſole cera liqueſcit, limus dureſcit, ita lenitas dei, quæ tolerat peccantem, alios adducit ad pœnitentiã, alios reddit obſtinatiores in malicia, Miſeretur ergo eorum, qui dei bonitatem agnoſcentes reſipiſcunt. Indurantur autẽ qui dilati ad pœnitentiam neglecta dei bonitate, proficiũt ad deteriora. Tropũ autem, quo dicitur feciſſe qui de-

dit occaſionem,probat primũ ex conſuetudine ſermonis
popularis,quo uulgo pater dicit filio, Ego te perdidi,
quod errantem non ſtatim punierit. Vſus eſt ſimili tro
po Eſaias cap.63. Quare errare nos feciſti domine de
uijs tuis,induraſti cor noſtrũ,ne timeremus te? Hũc lo-
cũ iuxta ſententiã Origenis interpretatur Hieronymus:
Indurat deus,quũ non ſtatim caſtigat peccantẽ,& miſe
retur,quũ mox per afflictiones ad pœnitentiam inuitat
Ozee.4. Sic apud Ozee loquitur iratus: Non uiſitabo ſuper fi-
lias ueſtras,quũ fuerint fornicatæ. Rurſus miſericordi
ter caſtigat in Pſal.88. Viſitabo in uirga iniquitates eo-
rũ,& in uerberibus peccata eorum. Eodẽ tropo dixit
Hiere.ca.20. Seduxiſti me dñe,& ſeductus ſum,fortior
me fuiſti,& inualuiſti. Seducere dicitur,q nõ ſtatim re
uocat ab errore,quod ipſum exiſtimat Origenes interĩ
conducere ad perfectiorẽ ſanitatem,quẽadmodũ periti
chirurgi malunt tardius obducere cicatricem uulneri,
quo magis educta per hiatum uulneris ſanie ſuccedat ꝑ
petua ſanitas. Annotat & illud Origenes,quod ait
dominus: In hoc ipſum excitaui te,nõ in hoc ipſum fe-
ci te. Alioqui Pharao non fuiſſet impius,ſi talem condi
diſſet deus,q contẽplatus eſt omnia opera ſua,& erãt
ualde bona. Nũc utroq; uertibili uoluntate cõditus,ſua ꝑ
te ſponte deflexit ad malum,dũ ſuo animo maluit obſe
qui,q̃ dei iuſſis obtemperare. Hac aũt Pharaonis mali-
tia deus abuſus eſt in ſuã gloriã & ad ſalutẽ populi ſui
quo magis perſpicuũ eſſet,homines fruſtra conari,qui

dei uoluntati reſiſtunt, quẽadmodũ prudẽs rex aut paterfamilias ſæuitia quorundã, quos odit, tamen ad puniẽdos improbos abutitur. Nec tamẽ ideo uis fit noſtræ uolũtati, ſi rerũ euentus in manu dei eſt, aut ſi ille conatus hominum pro ſuo arcano conſilio, aliò uertit quam illi deſtinarant. Quemadmodum igitur malorum conatus uertit in bonum piorum, ita bonorum conatus non aſſequuntur quod expetunt, niſi adiuti gratuito dei fauore. Nimirum hoc eſt quod ſubijcit Paulus: Igitur nõ uolentis, neq; currẽtis, ſed miſerentis eſt dei. Præuenit dei miſericordia uoluntatem noſtram, comitatur eandẽ in conando, dat felicem euentum. Et tamen interim uolumus, currimus, aſſequimur, ſic tamen ut hoc ipſum quod noſtrum eſt aſcribamus deo, cuius ſumus toti. Satis autem explicant nodum de præſcientia, quod non imponat neceſſitatem uoluntati noſtræ, ſed mea ſententia uix alius felicius quàm Laurentius Valla. Nec enim præſcientia cauſa eſt eorum quæ eueniunt, quũ & nobis contingat multa præſcire, quæ non ideo eueniũt q̃a præſcimus, ſed ideo præſcimus, quod ſint euẽtura. Quẽadmodum non ideo fit eclipſis ſolis, quod eam aſtrologi futuram prædixerint, ſed ideo futuram prædixerunt quod eſſet futura. Cæterum de uoluntate ac deſtinatione dei difficilior eſt quæſtio. Vult enim deus eadem quæ præſcit. Nã aliquo modo uelit oportet, qui quod præſcit futurum, tamen non impedit, quum ipſi ſit in manu. Et hoc eſt quod ſubijcit Paulus. Voluntati eius quis reſi Rom. 9.

ſit, ſi miſeretur cui uult, ſi indurat quem uult? Etenim ſi eſſet rex, qui quicquid uellet, efficeret, neq; quiſquam poſſet obſiſtere, facere diceretur q̃cquid uellet. Ita dei uoluntas, quoniam eſt principalis cauſa omnium quæ fiunt, uidetur noſtræ uoluntati neceſſitatem inducere. Nec hanc quæſtionem explicat Paulus, ſed obiurgat diſputantem: O homo, tu quis es qui reſpondes deo? Verum obiurgat impie obmurmurantem, ueluti ſi herus dicat ſeruo reſponſatori, quid tua refert, quare ſic iubeã tu fac quod iubeo? aliud reſponſurus ſi ſeruus prudens ac beneuolus modeſte cupiat à domino diſcere, quare uelit hoc fieri, quod in ſpeciem uideretur inutile. Voluit deus male perire Pharaonem, & iuſte uoluit, & bonũ erat illum perire, nec tamen ille coactus eſt dei uoluntate, ut pertinaciter eſſet impius. Veluti ſi dominus ſciens prauum ingenium ſerui, committeret illi munus, in quo daretur occaſio peccandi, quo deprehenſus lueret pœnas in exemplum aliorum, præſcit illum peccaturũ & uſurum ingenio ſuo, & uult eum perire, & uult eũ aliquo pacto peccare, nec tamen excuſatur ſeruus, qui ſuapte malicia peccauit. Iam enim antea commeritus eſt, ut omnibus prodita ipſius malicia det pœnas. Verum unde ſumes initium meritorum, ubi eſt perpetua neceſſitas, & ubi nunquam fuit libera uoluntas? Quod autem de rerũ euentu diximus, quia deus frequenter aliò uertit quod agitur, quàm deſtinarant homines, ut in pleriſq; uerum eſt, ita non eſt perpetuo uerum, & frequẽ

tius

ſius accidit in malis quàm in bonis. Iudæi crucifigentes dominum, deſtinarant illum in totum abolere: hoc impium illorum conſilium deus uertit in gloriam filij ſui, & in ſalutem totius mundi. Sed Cornelius ille Centurio qui bonis operibus ambiebat fauorem numinis, aſſequutus eſt quod uolebat. Et Paulus conſummato curſu, aſſequutus eſt coronam quam ambiebat. Hic non excutiam, an deus, qui eſt ſine controuerſia primaria, & ſumma cauſa omnium quæ fiunt, quædam ſic agat per cauſas ſecundarias, ut ipſe interea nihil agat: an ſic agat omnia, ut ſecundariæ cauſæ tantum cooperentur cauſæ principali, tametſi non ſint alioqui neceſſariæ. Certe dubitari non poteſt, quin deus, ſi uelit, poſſit omnium ſecundariarum cauſarum naturalem effectum in diuerſum uertere. Videlicet efficere poteſt, ut refrigeret & humectet ignis, ut duret & exiccet aqua, ut obſcuret ſol, ut rigeant flumina, ut fluant rupes, ut ſeruet uenenum, ut interimat cibus. Quemadmodum ignis fornacis Babylonicæ tres pueros refocillauit, & idem Chaldæos exuſſit. Id quoties facit deus, miraculum dicitur. Hac ratione poteſt adimere guſtum palato, iudicium oculis, ingenij, memoriæ, uoluntatisq; uires obſtupefacere, & ad id quod ipſi uiſum fuerit, cogere. Quemadmodum fecit in Balaam, qui uenerat ut malediceret, nec potuit: aliud loquebatur lingua, aliud uolebat animus. Cæterum quod in paucis fit, non pertinet ad generalem ſententiam. Et tamen in

his quicquid deus uult, ex iuſtis cauſis uult, licet nobis aliquoties incognitis. Huic uoluntati nemo poteſt reſiſte re, ſed ordinatæ uoluntati, ſiue ut ſcholæ uocant, uoluntati ſigni nimirum ſæpe reſiſtitur. An non reſtitit Hieroſolyma, quæ noluit congregari, quum deus uoluerit? Sed dixerit aliquis: Interim duplici nomine neceſſitas eſt in rerum euentis, quod nec præſcientia dei falli poſſit, nec uoluntas impediri. Non omnis neceßitas excludit liberam uoluntatem, quemadmodum deus pater neceſſario gignit filium, & tamen uolens ac libere gignit, quia non coactus. Poteſt & in humanis rebus aliqua poni neceßitas, quæ tamen non excludat libertatem noſtræ uoluntatis. Præſciebat deus, & quod præſciebat aliquo modo uolebat, fore ut Iudas proderet dominum. Itaq; ſi ſpectes dei præſcientiam infallibilem, & uoluntatem immutabilem, neceſſario euenturum eſt, ut Iudas prodat dominum, & tamen Iudas poterat mutare uoluntatem ſuam, aut certe poterat non ſuſcipere uoluntatem impiã. Dices: Quid ſi mutaſſet? Non fuiſſet falſa dei præſcientia, nec impedita uoluntas, quum hoc ipſum præſciturus fuerit ac uoliturus, quod eſſet mutaturus uoluntatem. In his qui rem ſcholaſtica ſubtilitate diſcutiunt, recipiunt neceßitatem conſequentiæ, conſequentis neceßitatem reijciunt. Nam his uerbis ſolent explicare quod ſen tiunt. Fatentur enim neceſſario cõſequi, quod Iudas proditurus fuerit dominum, ſi hoc ab æterno uoluntate effi-

taci uoluit deus: at negant conſequi, quod ideo neceſſa-
rio proditurus ſit, quum ex ſua praua uoluntate ſuſce-
perit impium negocium. Sed non eſt huius inſtituti, hoc
genus argutias perſequi. Iam quod dictum eſt: Indura- Exo. 7.
uit dominus cor Pharaonis, poteſt eodem accipi ſenſu,
quo accipitur illud Pauli: Tradidit illos in reprobum ſen Rom. 1.
ſum: ut idem opus ſit peccatum, & pœna peccati. Sed
quos tradit deus in reprobum ſenſum, utiq; tradit ob
merita præcedentia, uelut Pharaonem, quod tot ſignis
prouocatus, noluerit dimittere populum: philoſophos,
quod quum dei diuinitatem noſſent, coluerint lapides
& ligna. Verum ubi mera perpetuaq; neceſsitas eſt, nul
la poſſunt eſſe merita, neq; bona, neq; mala. Ad hæc ne-
gari non poteſt, quin ad omnem actum concurrat ope-
ratio diuina, quum omnis actio res quædam ſit, atq;
etiam bonum quoddam ſit, uelut adulteram complecti,
aut hoc ipſum uelle. Ceterum actus malicia non profi-
ciſcitur à deo, ſed à noſtra uoluntate, niſi quod deus, ut
dictum eſt, dici poſſet aliquo ſenſu maliciam uoluntatis
operari in nobis, quod eam ſinat ire quò uelit, nec reuo-
cet per ſuam gratiam. Ita perdidiſſe dicitur hominem,
qui quum ſeruare poſſet, paſſus eſt perire. Sed hiſce de
rebus ſatis, quod ad hunc locum attinet. Nunc ad alte-
rum de Eſau & Iacob, de quibus nondum natis oraculo
reſponſum eſt: Maior ſeruiet minori, ut habetur Gen. 25.
Sed hæc uox non proprie pertinet ad hominis ſalutẽ: po-

teſt enim deus uelle, ut homo, uelit nolit, ſeruus ſit, aut pauper, ut tamen non reijciatur ab æterna ſalute. Cęterū quod attexit ex Malachiæ cap. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: ſi literam urgeas, deus nec amat, quemadmodū nos amamus, nec odit quenquam, quum in hūc nō cadant affectus huiuſmodi. Prætereà quod cœperam dicere, uidetur illic loqui propheta, non de odio quo damnamur in æternum, ſed de afflictione temporaria; ueluti dicitur ira ac furor dei. Reprehenduntur illic, qui uolebant extruere Idumæam, quam deus uolebat manere dirutam. Porrò quod attinet ad tropologiam, nec omnes gentes dilexit deus, nec oēs Iudæos odit, ſed ex utraq; gente quoſdam elegerat, ut hoc teſtimonium apud Paulum non admodum pugnet ad probandam neceſſitatem, ſed potius ad retundendam arrogantiam Iudæorum, qui credebāt ſibi proprie deberi gratiam Euangelicam, quod eſſent poſteritas Abrahæ, & gentes abominabātur, nec recipi patiebantur ad Euangelicæ gratiæ conſortium. Id paulo poſt explicans dicit: Quos & uocauit, non ſolum ex Iudæis &c. Quoniam autem deus quos odit aut diligit, ex iuſtis cauſis odit aut diligit, non magis officit libertati arbitrij odium & amor, quo proſequitur naſcituros, quàm quo natos. Nondum natos odit, quia certò præſcit illos geſturos odio digna: natos odit, quia committunt odio digna. Iudæi qui erant populus dilectus, reiecti ſunt, & gētes, qui nō erant populus, receptæ ſunt.

Quare Iudæi recisi ſunt ab olea? quia noluerunt crede-re. Quare inſitæ gentes? quia obedierũt Euangelio. Hãc cauſam adfert ipſe Paulus: Propter icredulitatẽ, inquit, fracti ſunt, uidelicet quia credere noluerunt. Et excectis facit ſpem ut rurſus inſerantur, ſi relicta incredulitate uolue-rint credere: & inſitis injicit metum, ne excidantur, ſi auerterint ſeſe à gratia dei. Tu, inquit, fide ſtas, noli al-tum ſapere, ſed time. Ac mox: Vt non ſitis uobiſmetipſis ſapientes. Hæc nimirũ arguunt, Paulum hoc illic agere, ut reprimat gentium ſimul & Iudæorum arrogantiam.

Tertius locus eſt Eſaiæ. 45. Væ qui contradicit facto-ri ſuo, teſta de ſamijs terræ. Nunquid dicit lutum figu-lo ſuo: Quid facis? & opus tuum abſq; manibus eſt? Sed euidentius apud Hieremiam cap. 18. Nunquid ſicut figu lus iſte non potero uobis facere domus Iſraël? Ecce, ſicut lu tum in manu figuli, ſic uos in manu mea. Hæc teſtimo-nia magis pugnant apud Paulum, quàm apud prophe-tas, unde decerpta ſunt. Paulus enim ita recenſet: An nõ habet poteſtatẽ figulus luti, ex eadem maſſa facere, aliud quidẽ uas in honorem, aliud uero in contumeliã? Quod ſi deus uolẽs oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia uaſa iræ apta ad inte-ritum, ut oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in uaſa miſeri-cordiæ quæ præparauit in gloriã &c. Vterq; locus pro-phetæ obiurgat populũ obmurmurantẽ domino, quod affligeretur ad emendationem. Horum impias uoces Rom. 9.

retundit propheta, quemadmodum Paulus retudit hanc impiam reſponſationem: O homo tu quis es. In his autem non aliter debemus nos ſubmittere deo, quàm figuli manibus obtemperat lutum udum. Verum hoc non adimit in totum liberum arbitrium, nec excludit uoluntatem noſtram, uoluntati diuinæ cooperantem ad ſalutem æternam. Etenim apud Hieremiam mox ſequitur cohortatio ad pœnitentiam, quem locum ante retulimus. Ea fruſtra fit, ſi ex neceſſitate fiunt omnia. Porrò quod hic Pauli ſermo non pertinet ad excludendam in totum liberi arbitrij uim, ſed ad retundendam impiam murmurationem Iudæorum aduerſus deum, qui ob peruicacem incredulitatem reijciebantur à gratia Euangelij, gentibus ob credulitatem receptis, ſatis explicat ſecunda epiſtola ad Timotheum cap. 2. In magna autem, inquiens, domo non ſolum ſunt uaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia, & quedam quidem in honorem, quædam uero in contumeliam. Si quis ergo ſe emundauerit ab iſtis, erit uas in honorem ſanctificatum, & utile domino, ad omne opus bonum paratum. Huiuſmodi uero ſimilitudines docendi gratia ſic adhibẽtur in literis ſacris, ut tamen non quadrent per omnia. Alioqui quid ſtultius, quàm ſi quis dicat matulæ ſamiæ: Si teipſam expurgaris, eris uas utile & honorificum: uerum hoc rectè dicitur teſtæ rationali, quæ monita poteſt ſeſe accõmodare ad uoluntatem domini. Præterea ſit ſanè ſimpliciter hõ deo, quod

lutum eſt in manu figuli, qualecunq; uas fingitur, nulli imputabitur, niſi figulo, præſertim ſi talis ſit figulus, qui lutum etiam ipſum ſuo arbitrio crearit ac temperarit. Hic uas, quod ideo nihil commeruit, quia ſui iuris non eſt, conijcitur in ignem æternum. Ad id igitur interpretemur parabolam, cuius docendi gratia adhibita eſt. Quod ſi uelimus omnes eius partes ſuperſtitioſe ad id quod propoſitum eſt accommodare, cogemur multa ridicula dicere. Figulus hic facit uas in contumeliam, ſed ex meritis præcedentibus, quemadmodum reiecit Iudæos quoſdam, ſed ob incredulitatem. Rurſus ex gentibus fecit uas honorificum ob credulitatem. Iam qui nos urgent ſacræ ſcripturæ uerbis, ac ſimilitudinem de figulo & maſſa uolunt ſimpliciter accipi, quur non concedunt nobis, ut alterum locum: Si quis ſe emundauerit, ſimpliciter accipiamus? Et ita Paulus reperietur ſibi contradicere. In 2. Tim. 2
priore loco totum ponit in manu dei, hic totum ponit in manu hominis. Et tamen uterque locus ſanus eſt, quanquam aliud hic, aliud agit ille. Prior occludit os obmurmurantis deo, poſterior inuitat ad induſtriam, ac deterret à ſecuritate aut deſperatione. Non diſsimilis huic locus eſt Eſaiæ cap. 10. Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat in ea, aut exaltabitur ſerra contra eum, à quo trahitur? Quomodo ſi eleuetur uirga contra eleuantem ſe, & exaltetur baculus, qui utiq; lignum eſt. Hæc dicta ſunt aduerſus impium regem, cu-

ius ſæuitia deus abuſus fuerat ad caſtigandum populum ſuum. At is ea, quæ gerebantur diuino permiſſu, tribuebat ſuæ ſapientiæ, ſuiſq; uiribus, quum fuiſſet organum iræ diuinæ. Organum erat, ſed uiuũ & rationale. Quale ſi eſſet ſecuris & ſerra, nõ abſurde dicerentur & ipſæ aliquid agere unà cum fabro. Serui ſunt inſtrumenta uiua dominorum, ut docet Ariſtoteles, qualia forent ſecures, ſerræ, ligones, aratrum, ſi per ſe moueri poſſent, quemadmodum tripodes ac lebetes, quos ſic fabricatus erat Vulcanus, ut ſua ſponte uenirẽt in certamen. Herus præſcribit, ſuppeditat ea quibus eſt opus, neq; quicquã poſſet efficere ſeruus abſq; domino, & tamen nemo dicat ſeruum nihil agere, domini iuſſis obſequentem. Porrò ſimilitudo adhibita non ualet ad tollendam arbitrij libertatem, ſed ad retundendam arrogantiam regis impij, non deo, ſed ſuo robori, ſuæq; ſapientiæ tribuentis quod geſſerat. Neq; uero difficile diluitur, quod adducit Origenes ex Ezechiele:

Eze. 36. *Auferam cor lapideum ab eis, & immittam eis cor carneum. Simili figura poſſet dicere præceptor diſcipulo ſolœciſſanti: Eximam tibi linguam iſtam barbaricam, & inſeram Romanam: nihilo ſecius tamen à diſcipulo requirit induſtriam, tametſi citra præceptoris operam non poſſet diſcipulus mutare linguam. Quid eſt cor lapideũ? Cor indocile & obſtinatum in malicia. Quid eſt cor carneum? Cor docile, & obſequens gratiæ diuinæ. Qui ſtatuunt liberum arbitrium, nihilo*

ſecus fatentur animum in malis obſtinatum, non poſſe
ad ueram pœnitentiam emolleſcere, niſi adiutrice gratia
cœleſti. Qui docilem reddit, exigit & tuum conatum,
ut doctus euadas. Dauid orat: Cor mundũ crea ĩ me de- Pſal. 50.
us. Et Paulus dicit: Qui ſe emundauerit. Ezechiel di- Eze. 18.
cit: Facite uobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Contrà
Dauid clamat: Et ſpiritum rectum innoua in uiſceribus
meis. Dauid orat: Et omnes iniquitates meas dele. Con-
trà Ioannes: Omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctifi- 1. Ioã. 3.
cat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Dauid orat: Libera me de
ſanguinibus deus. Propheta reclamat: Solue uincula col- Eſaie. 52
li tui, captiua filia Sion. Et Paulus: Abijciamus opera te- Rom. 13
nebrarum. Item Petrus: Deponentes omnem maliciam
& omnem dolum & ſimulationes &c. Paulus ad Phi- 1. Pet. 2.
lip. 2. Cum metu, inquit, & tremore ueſtrã ſalutem ope-
ramini. Atq; idem prioris ad Corinthios. 12. Idem uero
deus, qui operatur omnia ĩ omnibus. Huius generis plus
quàm ſexcenta loca ſunt in diuinis literis. Si nihil opera-
tur homo, quur dicit: Operamini? Si quid agit homo,
quur dicit: Deus operatur omnia in omnibus? Quorum
altera, ſi quis ad ſuum commodum detorqueat, nihil agit
homo. Altera, ſi quis ad ſuam cauſam urgeat, totum fa-
cit homo. Quod ſi nihil agit homo, nullus eſt locus me-
ritis. Vbi nõ eſt locus meritis, ibi nec ſupplicijs, nec præ-
mijs locus eſt. Si totũ agit homo, nõ eſt locꝰ gratiæ, cuius
mentionẽ toties inculcat Paulus. Nõ ſecum pugnat ſpiri-

tus ſanctus, cuius afflatu proditæ ſunt Canonicæ literæ. Vtraq; pars amplectitur & agnoſcit inuiolabilem ſcripturæ maieſtatẽ. Sed interpretatio quærenda, quæ nodũ expliciat. Qui tollunt liberũ arbitriũ, ſic interpretabuntur: Ad quod uelis, extende manũ, id eſt, gratia extendet manum tuam ad quod ipſa uelit. Facite uobis cor nouũ, id eſt, gratia dei faciet in uobis cor nouum. Omnis qui habet hanc ſpem, in eo ſanctificat ſe. i. gratia ſanctificat ipſum. Et abijciamus opera tenebrarũ, id eſt, gratia abijciat. Toties occinitur hæc cantio in diuinis literis Fecit iuſtitiam, operatus eſt iniquitatem. Id quoties occurrit, exponemus, deus fecit & operatus eſt in illo iuſtitiã & iniquitatem. Iam ſi proferã hic ueterũ orthodoxorũ aut etiam Conciliorum interpretationẽ, mox reclamabitur, homines erant. Atqui in interpretatione tã uiolẽta tortaq;, non licebit mihi dicere: Lutherus homo eſt? Sanè penes iſtos uictoria eſt, ſi ipſis licet, utcunq; cauſæ cõmodum eſt, interpretari ſcripturas: nobis nec ueterum interpretationẽ ſequi licebit, nec noſtram adferre in medium. Et hæc ſcriptura dilucidior eſt, quàm ut egeat interprete, Extende manũ ad quod uoles, id eſt, gratia extendet manum tuam, ad quod ipſa uolet, qđ probatiſsimi doctores interpretati ſunt, ſomnium erit, non enim dicam quod alij nõ timuerũt, inſtinctus Satanæ Atqui hæc loca, quæ uidentur inter ſe pugnare, facile rediguntur in concordiam, ſi noſtræ uoluntatis conatum

cum auxilio diuinæ gratiæ copulemus, In comparatione figuli & ſeoris, mordicus urgent nos uerbis ſimpliciter intellectis, quoniam ita cōmodum eſt cauſæ ipſorum, hic parū pudenter recedunt à uerbis diuinæ ſcripturæ, uidelicet non multo uerecundius interpretantes q̃ ſi quis dicat Petrum ſcribere, & alius interpretetur, non ipſe ſcribit, ſed alius ſcribit in ædibus eius. Nūc experiamur, quantum habeant roboris, quæ Martinus Lutherus adducit ad ſubruendā liberi arbitrij poteſtatē Adducit enim ex Geneſeos cap. 6. & 8. Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt Hoc loco ſcriptura non accipit carnem ſimpliciter pro impio affectu, quemadmodum aliquoties uſurpat Paulus, quum opera carnis iubet mortificari, ſed pro infirmitate naturæ procliuis ad peccandum: Quemadmodū Corinthios carnales appellat, quod nondum eſſent capaces ſolidioris doctrinæ, uelut infantes etiamnum in Chriſto. Et Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis indicat apud Hebræos aliud haberi, quam nos legimus, nimirum ita. Non iudicabit ſpiritus meus homines iſtos in ſempiternum, quia carnes ſunt. Quæ uerba non ſeueritatem dei, ſed clementiam ſonant. Carnes enim appellat infirmæ conditionis, & ad malum procliues: Spiritum autem uocat indignationem. Negat itaq; ſe uelle illos æternis ſupplicijs ſeruare, ſed uelle miſericorditer hic pœnas de illis ſumere. Et tamen hoc dictū non pertinet ad uniuerſum genus hominū, ſed tantum ad illius Gene. 6.

ætatis homines nefandis uitijs corruptiſſimos. Et ideo dicit, in hominibus iſtis. Nec tamen ſimpliciter ad uniuerſos illius ætatis homines pertinebat, quandoquidem laudatur Noe, ut uir iuſtus & deo gratus, Eodem modo diſſolui poteſt quod adfertur ex eiuſdem operis cap. 8. Senſus enim & cogitatio cordis humani prona ſunt ad malum ab adoleſcentia ſua. Et cap. 6. Cuncta cogitatio cordis intenta eſt ad malum omni tempore. Procliuitas autem ad malū, quæ eſt in pleriſq; hominibus non adimit in totum libertatem arbitrij, etiam ſi uinci in totum non poteſt, ſine auxilio gratiæ diuinæ. Quod ſi nulla pars reſipiſcentiæ pendet ab arbitrio, ſed omnia neceſſitate quadam geritur à deo, quur inibi datum eſt hominibus ſpacium pœnitendi? Eruntq; dies illius centum & uiginti annorum. Nam Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, hunc locum referri uult non ad ſpacium humanæ uitæ, ſed ad tempus diluuij, quod indultum eſt, ut interim ſi uellent, reſipiſcerent: ſi nollent, digni uiderentur ultione diuina, qui lenitatem domini contempſiſſent. Porrò quod adducit ex Eſaiæ cap. 40. Suſcepit de manu domini pro omnibus peccatis ſuis, Hieronymus de diuina uindicta interpretatur, non de gratia reddita pro malefactis. Quāquam enim Paulus
Roma. 5 dicit: Vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia, non tamen conſequitur ex hoc, quod ante gratiam gratum facientem non poſſit homo adiutus auxilio dei, per opera moraliter bona ſeſe præparare fauori diuino

quemadmodum legimus de Cornelio Centurioni nõdũ
baptizato, ac nondũ afflato ſpiritu ſancto: Precationes Act.10.
& eleemoſynæ tuæ aſcenderũt in memoriam apud deũ.
Si omnia opera mala ſunt quæ fiunt ante gratiam illam
ſummam, an opera mala conciliant nobis fauorem dei?
Iam quod affert ex Eſaiæ cap. eodem: Omnis caro fœnũ
& omnis gloria eius quaſi flos fœni. Exiccatum eſt fœ-
num, & flos eius decidit. Quia ſpiritus domini ſufflauit
in illud, uerbum autem domini manet in æternũ: mihi
uidetur uiolentius trahi ad gratiam & liberum arbitri-
um. Si quidẽ hoc loco ſpiritũ accipit Hieronymus pro
indignatione diuina, carnem pro infirma hominis con-
ditione, quæ nihil ualet aduerſus deum: florem pro glo-
ria, quæ naſcitur ex felicitate rerum corporalium. Iu-
dæi gloriabantur in templo, in præputio, in uictimis:
Græci gloriabantur in ſapientia ſua. Verum per Euan-
gelium reuelata ira dei de cœlo, exiccata eſt omnis illa
gloria. Nec tamen omnis affectus hominis eſt caro, ſed
eſt qui dicitur anima, eſt qui dicitur ſpiritus, quo niti-
mur ad honeſta: quam partem animi, rationem uocant,
aut ἡγεμονικὸν, id eſt, principalem, niſi forte in phi-
loſophis nullus fuit ad honeſta nixus, qui docuerũt mili
es oppetandam mortem citius, quàm admittendam tur-
pitudinem, etiam ſi ſciremus futurum, ut & ignorarẽt
homines, & deus ignoſceret. Quanquam ſæpe corru- Lucæ.9.
pta ratio male iudicat. Neſcitis, inquit dominus, cuius
ſpiritus ſitis. Errore quærebãt uindictam, quod ad præ-

tes Heliæ deſcẽdiſſet olim ignis de cœlo, qui abſumpſit Pentecontarchos cum ſuo comitatu, eſſe autem & in bonis ſpiritum humanum diuerſum à ſpiritu dei, declarat Paulus ad Romanos. 8. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij dei. Quod ſi q̃s contendat, id quod eſt in hominis natura præſtantiſſimum, nihil aliud eſſe quàm carnem, hoc eſt, affectũ impium, huic facile aſſentiar, ſi quod aſſeuerat, ſacræ ſcripturæ teſtimonijs doceat. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Porrò Ioannes docet eos qui credunt Euangelio, ex deo naſci ac fieri filios dei, atq; adeo deos. Et Paulus diſtinguit hominem carnalem, qui non ſapit ea quæ dei ſunt, à ſpirituali, qui omnia dijudicat. Rurſus aliàs uocat nouam creaturam in Chriſto. Si totus homo etiam renatus per fidem nihil aliud eſt quàm caro, ubi ſpiritus è ſpiritu natus, ubi filius dei, ubi noua creatura? Super his doceri uelim. Interim abutar ueterum autoritate, qui ſemina quædam honeſti tradunt inſita mentibus hominum, quibus aliquo modo uident & expetunt honeſta, ſed additos affectus craſsiores, qui ſolicitant ad diuerſa. Porrò uolũtas huc aut illò uerſatilis dicitur arbitrium, quæ tametſi ob relictam ĩ nobis peccati procliuitatem, fortaſſe propenſior eſt ad malum q̃ ad bonum, tamen nemo cogitur ad malum, niſi conſentiat. Rurſus, quod recitat ex Hieremiæ cap. 10. Scio domine, quoniam non eſt hominis uia eius, nec uiri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos,

*magis ad rerum lætarum & triſtium euentus pertinet,
quam ad poteſtatem liberi arbitrij. Frequenter enim
quum maxime cauent homines, ne quid incurrāt mali,
maxime malis inuoluuntur. Nec ob id adimitur liber-
tas uoluntatis, uel his qui patiuntur, quia malum uen-
turum non præuiderant, uel his qui inferunt, quia non
eodem animo affligunt inimicos, quo deus per illos hoc
facit, nimirum ut caſtiget. Quod ſi maxime torqueas
ad liberum arbitrium, nemo non fatetur abſq; dei gratia
neminem poſſe rectum uitæ curſum tenere. Et quotidie
oramus: Dirige domine deus in conſpectu tuo uiam me* Pſalm. 5.
*am. Nihilo ſecius tamen interim annitimur & ipſi pro
uiribus. Oramus: Inclina cor meum deus in teſtimonia* Pſal. 118
*tua. Qui petit auxilium, non deponit conatum. Iterum
Prouerbiorum. 16. Hominis eſt præparare cor, domini
autem eſt gubernare linguam. Et hoc ad euenta rerum
pertinet quæ poſſunt accidere, aut non accidere, citra di
ſpendium ſalutis æternæ. Quomodo autem eſt hominis
præparare cor, quum Lutherus aſſeueret omnia neceſſi-
tate geri? At idem eodem in loco dicit: Reuela domino
opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Audis opera
tua, audis cogitationes tuas, quorū neutrum dici poteſt,
ſi deus in nobis operatur omnia, & bona & mala. Ini-
tium uitæ bonæ, miſericordia & ueritas &c. Aliaq; ini
bi multa leguntur, quæ faciunt pro his qui ſtatuunt li-
berum arbitrium. Quod autem citat ex eodem capite:*

*Omnia propter ſemetipſum operatus eſt dominus, etiā
impium ad diem malum, Deus non condidit ullam na-
turam ex ſe malam, & tamen ſic ſua ineffabili ſapiētia
temperat omnia, ut mala quoq; uertat in bonū noſtrum
& in gloriam ſuam. Nec enim Luciferum condidit ma-
lum, ſed ſua ſponte deficientem reſeruat æternis ſupli-
cijs, & per huius maliciam exercet pios, punit impi-
os. Neq; multo magis urget, quod refert ex cap. 20. Si
cut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu domini,
quocunq; uoluerit inclinabit illud. Non ſtatim cogit,
qui inclinat: & tamen nemo negat, ut dixi, deum poſſe
uim facere cogitationi hominis, extundere quod uole-
bat, & aliam uoluntatem inſerere, quin & mentem ip
ſam poteſt adimere. Nec ideo tamen non manet in nobis
regulariter liberum arbitrium. Quod ſi Solomon ſen-
tit hic, quod interpretatur Lutherus, quum omnia cor-
da ſint in manu domini, quur hoc ceu peculiare pronun
ciat de corde regis? Hic locus magis conſentit cum eo
quod legimus Iob. 34. Qui regnare facit hominem hy
pocritam, propter peccata populi. Item Eſaiæ. 3. Et da-
bo pueros principes eorum, & effœminati dominabū
tur eis. Quum deus propitius populo ſuo inclinat ani-
mum regis ad bona, non adfert illius uoluntati neceſſita-
tem. Cæterum ad malum inclinare dicitur, quum offen
ſus populi peccatis, non reuocat animum ſtulti princi-
pis ad rapinas, ad bella, ad tyrannidem propenſum, ſed
ſinit illum ſuis affectibus præcipitem agi, quo per illius*

maliciā

malicium caſtiget populum. Quod ſi quando fieret, ut
deus regem in commeritum impelleret ad malicium, ni-
hil eſt neceſſe peculiarem caſum trahere ad ſententiam
generalem. Huiuſmodi teſtimoniorum, cuiuſmodi Luthe
rus profert è Prouerbijs, ingens aceruus undiquaq; col-
ligi poterat, ſed magis faceret ad copiam quam ad ui-
ctoriam. Tale genus argumentorum rhetores ſolent in
mediam aciem conijcere. Sunt enim huiuſmodi plera-
que, ut adhibita commoda interpretatione, uel à libe-
ro arbitrio ſtare, uel contra liberum arbitrium pugna-
re queant. Illud telum Lutherus exiſtimat Achilleum,
& ineuitabile, quod Chriſtus in Euangelio Ioannis. 15.
ait: Sine me nihil poteſtis facere. Atqui mea ſententia
poteſt ad hoc non uno modo reſponderi. Primum uulgo
nihil agere dicitur, qui non aſſequitur id quod expetit,
& tamen frequenter aliquouſq; promouit, qui conatur.
In hoc ſenſu uerißimum eſt, nos ſine Chriſto nihil poſſe
facere, loquitur enim illic de fructu Euangelico, qui
non contingit niſi manentibus in uite, qui eſt Chriſtus Ie
ſus. Hoc tropo dixit Paulus: Itaq; neq; qui plantat eſt
aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. 1.Cor.3,
Quod minimi momenti eſt, ac per ſe inutile, nihil ap-
pellat. Item, 1. ad Corinth. cap. 13. Si charitatem non ha-
buero, nihil ſum. Et mox: Nihil mihi pdeſt. Rurſus ad
Romanos cap. 4. uocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint.
Rurſus ex Oſee, non populū uocat, populū contemptum
& reiectum. Simili figura dictū eſt in pſalmis: Ego ſum Pſal. 21.

ternis, & non homo. Alioqui ſi quis urgeat hac uoce, nihil, ne peccare quidem licebit ſine Chriſto. Nam Chriſtum hic opinor dici gratiam eius, niſi confugiant ad illud iam exploſum, peccatum eſſe nihil. Et hoc in aliquo ſenſu uerum eſt, quandoquidē nec ſumus, nec uiuimus, nec mouemur ſine Chriſto. Atqui iſti donant nonnunq̄ liberum arbitrium abſq; gratia ualere ad peccandum. Donarat hoc Lutherus ipſe in principio ſuæ aſſertionis. Eodem pertinet quod ait Ioannes Baptiſta: Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Nec ideo conſequitur nullam eſſe uim aut uſum liberi arbitrij. Quod ignis calefacit, è cœlo uenit, quod nos iuxta naturæ ſenſum expetimus utilia, & refugimus noxia, è cœlo eſt, quod poſt lapſum impellitur uoluntas ad meliora ſtudia, è cœlo eſt: quod lacrymis, eleēmoſynis, precibus aſſequimur gratiam, quæ nos deo gratos reddit, è cœlo eſt. Nec interim nihil agit noſtra uoluntas, quanquā non aſſequutura quod conatur, niſi adiutrice gratia: ſed quoniam minimum hoc eſt, quod per nos agitur, totum deo tranſcribitur, quemadmodum nauta qui nauim in portum deduxit è graui tempeſtate incolumem, non dicit: ego ſeruaui nauim, ſed deus ſeruauit: & tamen illius ars & induſtria nō fuit ocioſa. Similiter agricola conuehens uberem prouentum ex agris in horrea, non dicit: ego dedi tam copioſam annonam, ſed deus dedit. Et tamen interim quis dicat agricolam nihil egiſſe ad prouentum frugum? Sic & uulgo loquuntur: deus

dedit tibi pulchros liberos, quum ad hos gignendos non defuerit opera patris. Et deus reſtituit me ſanitati, quum nonnihil adiuuarit medicus: quemadmodum dicimus, rex deuicit hoſtes, quum tamen duces & milites nauarint bonam operam. Nihil prouenit abſq; coeleſti pluuia, & tamen terra bona producit fructum, terra mala nihil adfert boni fructus. Sed quoniam humana opera nihil efficit, niſi acceſſerit fauor diuinus, ſumma tribuitur diuino beneficio. Niſi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant qui ædificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam. Nec tamen interim in ædificando ceſſat cura fabrorum, nec in cuſtodiendo uigilantia excubitorum. Iam non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ueſtri, qui loquitur in uobis. Prima ſpecie uidetur tollere liberum arbitrium, ſed reuera adimit nobis ſolicitudinem anxiam premeditandi quid ſimus dicturi in negotio Chriſti: alioqui peccarent concionatores, qui ſe ſtudio præparant ad ſacram concionem. Nec omnibus hoc expectandum, ſi quando diſcipulis rudibus ſpiritus infudit, quod dicerent, quemadmodum infudit & linguarum donum. Et ſi quando infudit, tamen in dicendo uoluntas eorum cõſentiebat afflatui ſpiritus, ſimulq; agebat cum agente. Atq; hoc ſane eſt liberi arbitrij. Niſi forte recipiemus ſic deum loquutum per os apoſtolorũ, quẽadmodũ loquebatur Balaamo pos aſinæ. Sed magis urget, quod eſt apud Ioannẽ. 6. Nemo põt uenire ad me,

Pſal. 126

Mat. 10.

niſi pater meus traxerit eum. Trahendi uerbum uidetur ſonare neceſſitatem, & excludere uoluntatis libertatem. Verum hic tractus non eſt uiolentus, ſed facit ut uelis, quod tamen potes nolle, quemadmodum oſtendimus puero malum & accurrit, oſtendimus oui ramum ſalicis uirentem, & ſequitur: ita deus pulſat animum noſtrum ſua gratia, & uolentes amplectimur. Sic accipiendum & illud quod habetur apud eundem cap. 14. Nemo uenit ad patrem, niſi per me. Sicut pater glorificat filium, filius patrem, ita pater trahit ad filiũ, filius ad patrem. Sic autem trahimur, ut mox uolentes curra-
Canti. 1. mus. Sic legis in Cantico: Trahe me poſt te, curremus &c. Ex Paulinis item epiſtolis aliquot loca colligi poſſunt, quæ uidentur omnem liberi arbitrij uim ſubuertere: quod genus eſt illud. 2. Corin. 3. Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed omnis noſtra ſufficientia ex deo eſt. Verum hic duobus modis ſuccurri poteſt libero arbitrio. Primum enim quidam orthodoxi patres, tres gradus faciunt operis humani: primus eſt cogitare, ſecundus uelle, tertius perficere. Atq; in primo quidem ac tertio nullum locum tribuunt libero arbitrio quicquam operandi. Animus enim à ſola gratia impellitur, ut cogitet bonum, & à ſola gratia peragitur, ut perficiat quod cogitauit. Ceterum in medio, hoc eſt, in conſenſu, ſimul agit gratia & humana uoluntas: ſic tamen ut principalis cauſa ſit gratia: minus principalis, noſtra uoluntas. Quoniam autem ſumma rei tribuitur il-

ſi, qui totum contulit ad perficiendum, non eſt quod homo ex bono opere ſibi quicquam aſſerat, quum hoc ipſum, ut poſsit conſentire, & cooperari gratiæ diuinæ, dei munus ſit. Deinde hæc præpoſitio, ex, ſonat originem ac fontem, eoq; Paulus diſtincte refert à nobis quaſi ex nobis ἀφ' ἑαυτῶν ὡς ἐξ ἑαυτῶν, id eſt ex nobis ipſis. Hæc dici poterant etiã ab illo qui donaret, hominem naturæ uiribus efficaciter uelle bonum, quandoquidem nec eas uires habet ex ſeſe. Quis enim negat omne bonum à deo uelut à fonte proficiſci? Atq; id frequenter inculcat Paulus, ut adimat nobis arrogantiam ac fiduciam noſtri, quod & alibi facit: Quid habes quod non accepiſti? Si accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? 1. Cor. 4. Gloriam audis, quam retundit hoc dicto. Idem audiſſet ſeruus, qui domino lucrum ex uſura partum adnumerat, ſi ſibi uindicaſſet laudem bene collocatæ operæ: Quid habes quod non accepiſti? Et tamen ob ſtrenue nauatam operam collaudatur à domino. Eandem cantionem canit Iacobus. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens. Item Paulus ad Ephesios. 1. Qui operatur omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Et hæc eò pertinent, ne quid arrogemus nobis, ſed omnia referamus accepta gratiæ diuinæ, qui nos auerſos uocauit, qui per fidem purificauit, qui hoc ipſum donauit: ut noſtra uoluntas poſsit eſſe συνεργὸν illius gratiæ, quanquam hæc uel ad omnia ſatis abunde

ſit ſola, nec opus habeat ullo humanæ uoluntatis auxi-
lio. Cæterum quod eſt ad Philipp. cap. 2. Deus enim ope
ratur in nobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate:
non excludit liberum arbitrium, quum enim ait, pro bo
na uoluntate, ſi referas ad hominē, ut interpretatur Am
broſius, intelligis bonam uoluntatē ſimul agere cū agen
te gratia. Ac mox ibi præcedit: Cum metu & tre-
more ueſtram ſalutem operamini. Vnde colligis & de-
um operari in nobis, & uoluntatem ac ſolicitudinem
noſtram ſimul adniti cum deo. Eam interpretatio-
nem ne quis putet reijciendam, præcedit, ut dictum eſt,
hunc locum, ueſtram ipſorum ſalutem operamini κα-
τεργάζεσθε, quod uerius ſignificat operari, quàm uerbum
ἐνεργεῖν, quod deo tribuitur, ὁ ἐνεργῶν. ἐνεργεῖν uero
proprie quod agit & impellit. Sed ut idem polleant
κατεργάζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν, certe locus hic docet & homi-
nem operari & deum. Quid autem operatur homo,
ſi idē eſt noſtra uoluntas deo, quod argilla figulo? Non
Mat. 10. enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ue-
ſtri qui loquitur in uobis. Hoc apoſtolis dictum eſt, &
tamen in Actis Petrus legitur loquutus. Tunc reple-
Acto. 4. tus ſpiritu ſancto Petrus dixit ad eos. Quomodo co-
hærebunt hæc inter ſe contraria, tu non loqueris, ſed
ſpiritus, & Petrus loquutus eſt plenus ſpiritu ſancto,
niſi quod ſpiritus ſic loquitur in apoſtolis, ut ſimul &
ipſi loquantur obtemperantes ſpiritui, & tamen uerum
eſt, eos non loqui, non quod nihil agant, ſed quod ipſi

*non ſunt principales ſermonis autores. Idem de Stepha- Acto. 6.
no legimus: Et non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpi-
ritui qui loquebatur: & tamen ipſe loquitur apud con-
cilium. Ita Paulus: Viuo autē iā non ego, uiuit uero in me Galat. 2.
Christus. Et tamen iuſtus apud eundem ex fide uiuit. Rom. 1.
Quomodo igitur uiuens non uiuit? quia ſpiritui dei fert Abac. 2.
acceptum quod uiuit: Et ad Corin. 1. cap. 15. Non autem
ego, ſed gratia dei, quæ mecum eſt. Si nihil egerat Pau-
lus, quur ante dixerat, ſe feciſſe. Sed abundantius, in-
quit, illis omnibus laboraui. Si uerum erat quod dixe-
rat, quur hic corrigit quaſi perperam dictum? Nimirum
huc ſpectabat correctio, non ut intelligeretur nihil egiſ-
ſe, ſed ne uideretur ſuis uiribus aſſcribere, quod auxi-
liante dei gratia geſſerat. Igitur inſolentiæ ſuſpicionem
excludit ea correctio, non operis ſocietatem. Non enim
uult deus ut homo ſibi quicquam tribuat, etiam ſi quid
eſſet quod merito poſſet ſibi tribuere. Quum feceritis
omnia que præcepta ſunt uobis, dicite, ſerui inutiles Luc. 17.
ſumus, quod debuimus facere fecimus. An non rem egre
giam præſtiterit, qui ſeruarit omnia præcepta dei? Qua
lis an omnino quiſquam reperiatur neſcio. Et tamen qui
hoc præſtiterint, iubentur dicere, ſerui inutiles ſumus.
Non negantur feciſſe, ſed docentur uitare periculoſam ar
rogantiā. Aliud loquitur hō, aliud loqtur deus. Homo di Luc. 19.
cit, ſeruus ſum, & ſeruus inutilis. Quid dominus? Eu- Ioan. 15.
ge ſerue bone & fidelis. Et: Iam non dicam uos ſeruos,
ſed amicos. Eoſdem pro ſeruis fratres appellat. Et qui*

ſe uocant ſeruos inutiles, deus appellat filios ſuos: Atq; hi ipſi qui ſe nunc prædicant ſeruos inutiles, audiũt

Matt. 25 a domino: Venite benedicti patris mei, & audiunt commemorari ſua beneficta, quæ ipſi ſe feciſſe neſciebant. Arbitror autem præcipuam eſſe clauem ad diuinæ ſcripturæ intelligentiã, ſi ſpectemus quid eo in loco agatur: hoc animaduerſo conueniat ex parabolis aut exemplis illud excerpere, quod ad inſtitutum pertinet. In parabola de œconomo, qui ſubmouendus ab officio fraude mutat codicillos debitoribus domini, quam multa ſunt, quæ nihil faciunt ad ſenſum parabolæ? hoc tantum excerpitur, magno cuiq; ſtudio conandum eſſe ut dotes à deo acceptas largiſſime effundat iuuandis proximis, antequam mors occupet. Itidem in parabola, quam modo

Luc. 17. attigimus: Quis ueſtrum habens ſeruum arantem, aut paſcentem boues, qui regreſſo de agro dicat illi ſtatim, tranſi & recumbe, & nõ dicit, para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi donec mãducem & bibã, & poſt hoc tu manducabis & bibes: Nunquid gratiã habet ſeruo illi, quia fecit, quæ ei imperauerat? Non puto. Huius parabolæ ſumma eſt, ut ſimpliciter obedientes iuſſis diuinis, ſtrenue ſuo fungerentur officio, nec hinc quicquam laudis ſibi uindicarent. Alioqui dominus ipſe diſſidet ab hac parabola qui ſe geſſit pro miniſtro, quum diſcipulis conceſſerit honorem diſcumbentium. Et gratias agit, quum ait: Euge ſerue bone. Et: Venite benedicti. Itaq; non ſubijcit, ita & uos cum feceritis om

nia, dominus nulla gratia dignos iudicabit, & pro ſeruis inutilibus habebit: ſed ait, uos dicite, ſerui inutiles ſumus. Sic Paulus qui plus omnibus laborarat, appellat ſe minimũ apoſtolorũ, & indignum apoſtoli nomine. Similiter apud Matheum cap. 10. Nonne duo paſſeres aſſe ueneunt, & unus ex illis non cadit ſuper terram ſine patre ueſtro. Spectandũ eſt in primis quid illic agat dominus, non enim uoluit docere Diomedẽ, quod aiunt, omnium rerum neceſsitatem, ſed cõtendit hoc exemplũ ut eximat diſcipulis metũ hominũ, quod intelligerent ſe deo curæ eſſe, nec ab hominibus lædi poſſe, niſi illius permiſſu, illũ uero non permiſſurũ, niſi ſic expediret ipſis & Euangelio: alioqui Paulus. 1. ad Corintheos. 9. Nunquid, inquit, de bubus cura eſt deo? Videtur autem & in hoc, quod ſequitur apud Euangeliſtam, hyperbole ſubeſſe, Veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt. Tot capilli quotidie defluunt in terram, an & hi uocabuntur ad rationem? Quid igitur agebat hyperbole? Nimirum illud quod ſequitur: Nolite ergo timere. Quemadmodum igitur his tropis eximitur metus hominũ & confirmatur fiducia erga deum, ſine cuius prouidẽtia nihil omnino fit: ita quos ſupra recenſuimus, nõ hoc agunt ut tollant liberum arbitriũ, ſed ut deterreãt nos ab arrogantia, quam odit dominus. Tutius eſt totũ transſcribere domino, benignus eſt, nec ſolum reddet nobis quod noſtrũ eſt: uerum etiam, quod ipſius eſt, iubebit eſſe noſtrũ. Filius ille prodigus quomodo dicitur Matt. 10

prodegiſſe portionem ſuæ ſubſtantiæ, ſi nulla portio fu it in illius manu? Quod habebat acceperat à patre. Et nos fatemur omnes naturæ dotes eſſe dona dei. Habebat portionem ſuam etiam tum, quum eſſet in manu patris, & habebat tutius. Quid igitur eſt efflagitata portione diuertere à patre? Nimirum eſt naturæ dotes arrogare tibi, eaſq; non appliare ad implenda præcepta dei, ſed ad explendas carnis concupiſcentias. Quid eſt fames? Eſt afflictio qua deus extimulat mentem peccatoris, ut agnoſcat & oderit ſeipſum, tangaturq; deſiderio relicti patris. Quid eſt filius ſecum loquens, cōfeſſionem ac reditum meditans? Eſt uoluntas hominis applicans ſeſe ad gratiam extimulantem, quam, ut diximus, uocant præuenientem. Quid eſt pater occurrens filio? Eſt gratia dei, quæ prouehit uoluntatem noſtram ut perficiamus quod uolumus. Hæc interpretatio ſi meum eſſet commentum, certe probabilior eſſet, quàm iſtorum qui quo conuincant hominis uoluntatem nihil agere, porrige manum ad quod voles, interpretantur, gratia porrigit manū tuam ad quod ipſa uolet. Nunc quū ſit ab orthodoxis patribus tradita, non uideo quare debeat contemni. Eodem pertinet quod uidua paupercula duo minuta, hoc eſt, totam ſubſtantiam ſuam mittit in gazophylacium. Rogo quid meritorum poteſt arrogare ſibi, qui quicquid, hoc eſt, quod homo poteſt intellectu naturali & uoluntatis libertate, totum debet ei, à quo uires eas accepit? Et tamen deus hoc ipſum nobis

imputat pro meritis, quod non auertimus animum no-
ſtrum ab ipſius gratia, quod naturæ uires ad ſimpli-
cem obedientiam appellimus. Hoc certe tantum ualet,
ut falſum nõ ſit, hominem aliquid agere, et tamen omni-
um quæ facit ſummam deo uelut autori tribuat, unde
profectum eſt ut potuerit ſuum conatum cum dei gra-
tia coniungere. Ita Paulus: Gratia, inquit, dei ſum id 1. Cor. 15
quod ſum. Agnoſcit autorem. Sed quum audis: Gratia
eius in me uacua non fuit: agnoſcis humanam uolunta-
tem ſimul adnitentem auxilio diuino. Idem indicat quũ
ait: Non ego, ſed gratia dei, quæ mihi adeſt. Nam Græ-
cis eſt ἡ σὺν ἐμοί. Et Hebræus ille ſapientiæ prædica-
tor optat ſibi aſſiſtere diuinam ſapientiam, ut ſecum ſit,
ac ſecum laboret. Aſſiſtit tanquã moderatrix, & adiu-
trix, quẽadmodũ architectus aſſiſtit miniſtro, præſcri-
bit quid ſit agendum, oſtẽdit agendi rationem, ſi quid il-
le perperã facere cœperit, reuocat, ſi quid ille deficit
ſuccurit, opus aſcribitur architecto, ſine cuius ope nihil
poterat effici, & tamen nemo dixit miniſtrum ac diſci-
pulum nihil egiſſe, quod architectus eſt diſcipulo, hoc
gratia eſt uoluntati noſtræ. Ita Paulus ad Romanos
cap. 8. Similiter et ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtrã.
Nemo uocat infirmum, qui nihil poteſt, ſed cui uires nõ
ſufficiunt peragendo quod conatur, nec adiutor dicitur,
qui totum ſolus facit. Tota ſcriptura clamat adiutori-
um, opem, auxilium, ſubſidium. Quis autem adiuuare
dicitur niſi aliquid agentem? Neq; enim figulus adiu-

Digitized by Google

uat lutum ut fiat uas, nec faber ſecurim, ut fiat ſcannū. Itaq; qui ſic colligunt, nihil poteſt homo niſi auxiliante gratia dei, igitur nulla ſunt hominis opera bona: his opponemus collectionem magis, ut arbitror, probabilē homo nihil non poteſt auxiliante dei gratia, igitur omnia opera hominis poſſunt eſſe bona. Quot igitur ſunt in ſcripturis diuinis loca, quæ meminerunt auxilij, tot ſunt quæ ſtatuunt liberum arbitrium, atq; ea ſunt innumerabilia. Itaq; uicero ſi res æſtimetur ex teſtimoniorum numero. Hactenus ex diuinis libris loca contulimꝰ quæ ſtatuunt liberum arbitriū, & ex aduerſo, quæ uidentur in totū tollere. Quoniam autem ſpiritus ſanctus quo autore prodita ſunt hæc, non poteſt pugnare ſecum cogimur uelimus nolimus aliquā ſententiæ moderationem quærere. Cæterū ut ex eadem ſcriptura alij aliā ſumerent opinionē, in cauſa fuit, quod alius aliò ſpectaret & ad ſuum quenq; ſcopū interpretabatur quod legebat Qui ſecū reputabant quanta eſſet in hominibus ad ſtudiū pietatis ſocordia, deinde quantū eſſet malū deſperatio ſalutis, dū his malis mederi ſtudent, incauti in aliud incidere malū, ac plus ſatis tribuerūt libero hominis arbitrio. Rurſus alij perpendentes quanta ſit peſtis ueræ pietatis hominē ſuis uiribus ac meritis fidere, ꝗ intolerabilis quorundam arrogantia, qui ſua benefacta iactant atq; etiam ad menſuram ac pōdus uendūt alijs, quemadmodū uenditur oleū et ſapo, dū hoc malū magno ſtudio uitāt, aut dimidiarūt liberū arbitriū, ſic ut ad bonū opus

nihil proſus ageret, aut in totum iugularũt inducta re-
rum omniũ abſoluta neceſſitate. Nimirũ iſtis uiſum eſt
uehementer aptũ ad Chriſtianæ mentis ſimplicẽ obedi
entiam, ut totus homo pendeat à nutu dei, in illius pro-
miſsis ſpem omnem ac fiduciam ponat, & agnoſcens q̃
ipſe ex ſeſe ſit miſerabilis, miretur & amet illius immẽ
ſam miſericordiam, quæ nobis gratis tanta largitur, illi-
us uoluntati ſe totum ſubmittat, ſiue ſeruare uelit, ſiue
perdere, nihil laudis ex benefactis ſibi arroget, ſed totã
gloriam aſſcribat illius gratiæ, cogitans hominem nihil
aliud eſſe, quàm uiuum organũ diuini ſpiritus, quod ip-
ſe ſibi purgauit conſecrauitq; ſua gratuita bonitate, qđ
pro ſua inſcrutabili ſapientia moderatur ac temperat,
nihil hic eſſe quod quiſquam ſuis arroget uiribus, & ta-
men certa fiducia ab illo ſperet præmium æternæ uitæ,
nõ quia ſuis benefactis promeruerit, ſed quod eius boni
tati uiſum ſit promittere ipſi fidentibus, hominis par-
tes eſſe, aſſiduè precari deum ut impartiat & augeat in
nobis ſpiritum ſuum, agere gratias, ſi quid per nos bene
geſtum eſt, illius potentiam in omnibus adorare, ſapien
tiam ubique mirari, bonitatem ubique amare. Hæc ora-
tio apud me quoque uehementer plauſibilis eſt, congru
it enim ſcripturis diuinis, reſpondet eorum profeſſioni
qui ſemel mortui mundo, per baptiſmum ſimul ſepul-
ti ſunt cum Chriſto, ut mortificata carne poſt hac uiuãt
& agantur ſpiritu Ieſu, in cuius corpus inſiti ſunt per
fidem. Pia nimirum & fauorabilis ſententia, quæ nobis

omnem adimit arrogantiam, quæ in Chriſtum transfert; omnem gloriam ſimul & fiduciam, quæ nobis metum hominum ac dæmonum excutit, ac noſtris ipſorum præſidijs diffiſos, in deo fortes reddit & animoſos. His libenter applaudimus uſque ad hyperbolas. Quum enim audio, adeo nullum eſſe hominis meritum, ut omnia, quamuis piorum hominum opera, peccata ſint: quum audio noſtram uoluntatem nihilo plus agere, quam agit argilla in manu figuli, quum audio cuncta quæ facimus aut uolumus, ad abſolutam referri neceſsitatem, multis ſcrupis offenditur animus. Primum: quomodo toties legis ſanctos plenos operibus bonis feciſſe iuſtitiam, ambulaſſe rectos coram deo, non declinaſſe ad dextram, nec ad ſiniſtram, ſi quicquid agunt etiam eximie pij, peccatum eſt, & tale peccatum, ut ni ſubueniret dei miſericordia, demerſurum eſſet in tartarum eum pro quo mortuus eſt Chriſtus? Quomodo toties auditur præmium, ubi prorſus nullum eſt meritum? Qua fronte collaudatur obedientia eorum qui parent iuſsis diuinis, damnatur inobedientia qui non parent? Quur toties fit in ſacris literis iudicij mentio, ſi nulla eſt omnino meritorum expenſio? Aut quur cogimur ſiſti ad tribunal iudicis, ſi nihil ex noſtro arbitrio, ſed ex mera neceſsitate geſta ſunt in nobis omnia? Obſtrepit & illa cogitatio, quorſum opus tot monitis, tot præceptis tot minis, tot exhortationibus, tot expoſtulationibus, ſi nos nihil agimus, ſed deus pro ſua immutabili uolun-

nus operatur in nobis omnia, & uelle & perficere? Vult nos aſsidue precari, uult aduigilare, certare, contendere ad brauium æternæ uitæ. Quur aſsidue rogari uult, quod ipſe iam decreuit dare, aut non dare, nec mutare poteſt ſua decreta, quum ſit immutabilis ipſe? Quur iubet nos tot laboribus expetere, quod ipſe gratis largiri decreuit? Affligimur, eijcimur, exibilamur, excruciamur, occidimur, ſic certat in nobis dei gratia, ſic uincit, ſic triumphat. Tam atrocia patitur martyr, & tamen nihil illi tribuitur meriti, imò peccare dicitur exponens corpus ſuum tormentis ſpe uitæ cœleſtis. Sed cur miſericordiſsimus deus ſic uoluit in martyribus operari? Crudelis enim uideatur homo, ſi quod gratis largiri decreuiſſet amico, non daret, niſi uſq; ad deſperationem excruciato. Verũ ad hanc diuini conſilij caliginem ubi uentum erit, fortaſſe iubebimur adorare quod aſſequi fas non eſt, ut dicat mens humana, dominus eſt, poteſt quicquid uult, & quoniam natura optimus eſt, non poteſt non eſſe optimum, quicquid uoluerit. Iam & illud ſatis plauſibiliter dicitur, quod deus ſua dona coronat in nobis, ac ſuum beneficium iubet noſtrum eſſe præmium, & quod in nobis operatus eſt, ex ſua gratuita bonitate id ſibi fidentibus ueluti debitum dignatur imputare ad aſſequendam immortalitatem. Sed neſcio quomodo ſibi conſtent, qui ſic in pijs exaggerant dei miſericordiam, ut in alijs penè faciant illum crudelem. Benignitatem ſua

bona nobis imputantes utcunq; ſcribunt aures piæ: cæterum difficile explicatur quomodo iuſticiæ ſit (non enim iam dico miſericordiæ) alios, in quibus non dignatus eſt operari bona, æternis addicere ſupplicijs, quum ipſi per ſe nihil poſsint efficere boni, ut quibus aut nullum eſt liberum arbitrium, aut ſi eſt, ad nihil aliud ualet quam ad peccandum. Si rex quiſpiam donaret ingens præmiũ ei qui nihil egiſſet in bello, quum cæteri qui grauiter ſe geſsiſſent, nihil ferrent præter ſolitum ſalarium, fortaſſe poſſet obmurmurantibus militibus reſpõdere: Quæ uobis iniuria fit, ſi mihi licet in hunc eſſe gratuito liberalem? At iuſtus & clemens qui poſſet uideri, ſi ducem quem machinis, copijs, pecunijs, & omnibus præſidijs affatim inſtruxiſſet ad bellum, pro re bene geſta magnifice coronaret, & alterum quem nullis inſtructum præſidijs inermem bello obieciſſet, ob rem infeliciter geſtam afficeret ſupplicio? Nõne moriens ille, iure diceret regi: Cur in me punis quod tua culpa cõmiſſum eſt? Si ſimiliter inſtruxiſſes, ſimiliter uiciſſem. Rurſus, ſi herus in ſeruũ nihil cõmeritũ manumitteret, haberet fortaſſe quod alijs ſeruis obmurmurantibus reſponderet: Nihil uobis decedit, ſi in hunc ſum benignior, habetis dimenſum ueſtrum. Atqui nemo non iudicaret crudelem & iniquum dominum, qui ſeruũ loris cæderet, uel q; minus eſſet procero corpore, uel naſo porrectiore, uel alioqui parũ elegante forma. Nõne is iure obmurmuraret domino cædenti: Cur do pœnas ob id quod ĩ manu mea

non eſt

non eſt? Atq; hoc iuſtius etiam diceret, ſi domino eſſet in
manu mutare uitium corporis in ſeruo, quemadmodum
deo in manu eſt mutare uoluntatē noſtram, aut ſi domi-
nus hoc ipſum, quo offenditur, uitium addidiſſet ſeruo,
ueluti ſi truncaſſet naſum, aut faciem cicatricibus fœdaſ-
ſet, quēadmodū deus iuxta quorundā opinionē etiā ma-
la omnia operatur in nobis. Rurſus quod ad præcepta at-
tinet, ſi dominus ſeruo compedibus aſtricto in piſtrino,
multa præſcriberet, abi illuc, fac hoc, curre, recurre, di-
ra minitans ni pareat, nec interim ſolueret illū, iāq; non
parenti uirgas expediret, nónne uideatur ſeruus iure do-
minum uocare uel inſanum, uel crudelem, ſi loris occide-
ret, q, nō feciſſet ea quæ nō erāt in ipſius poteſtate? Por-
rò q, iſti fidē & charitatem in deū in immēſum exagge-
rāt, æquis auribus ferimus, arbitrātes uitā Chriſtianorū
tot undiq; ſceleribus contaminatā, nō aliunde proficiſci,
quàm ex fide noſtra frigida & ſomniculoſa, qua uerbote-
nus credimus deo, quæq; natat in ſummis labijs, cū iuxta
Paulū, corde credatur ad iuſtitiam. Nec admodum digla- Rom. 10
diabor cū his, qui ad fidem uelut ad fontem caputq; refe-
runt omnia, etiam ſi mihi fides ex charitate, charitas ex
fide uiciſſim naſci aliq; uidetur: certe charitas alit fidem,
quēadmodū in lucerna lumen alitur oleo: libentius enim
illi fidimus, quē uehemēter amamus. Nec deſunt, qui fi-
dem initiū uolūt eſſe ſalutis potius quàm ſummā. Sed de
his nō cōtendimus. Cæterū hic cauendū erat, ne dū toti ſi-
mus in amplificandis fidei laudibus, ſubuertamus liber-

tatem arbitrij, qua ſublata, nõ uideo quo pacto poſsit explicari quæſtio de iuſtitia, deq; miſericordia dei. Ex huiuſmodi anguſtijs, cũ ſeſe nõ explicarent ueteres, quidã duos deos facere coacti ſunt: alterum ueteris teſtamenti, quẽ tantũ uolebãt eſſe iuſtum, nõ etiã bonũ: alterum noui teſtamenti, quẽ tantũ uolebãt eſſe bonũ, non iuſtũ: quorũ impiũ commentũ ſatis explodit Tertullianus. Manichæus, ut diximus, duas in homine naturas ſomniauit: alterã quæ non poſſet non peccare, alterã quæ nõ poſſet non benefacere. Pelagius dum metuit iuſtitiæ dei, plus ſatis tribuit libero arbitrio: à quo nõ ita multũ abſunt, qui tantũ tribuũt uoluntati hõis, ut ex naturæ uiribus per opera moraliter bona promereri poſsint gratiã illam ſupremã, qua iuſtificamur. Hi mihi uidẽtur hominem oſtenſa bona ſpe ſalutis adipiſcendæ ad conandum inuitare uoluiſſe. Quẽadmodum Cornelius precibus & eleemoſynis meruit doceri à Petro, Eunuchus à Philippo. Diuus Auguſtinus dũ ſedulo quærit Chriſtum in Paulinis epiſtolis, meruit inuenire. Hic illos qui nõ ferũt quicquã boni hominẽ poſſe, quod nõ debeat deo, ſic placare poſſumus, ut dicamus, nihilo ſecius totũ opus deberi deo, ſine quo nihil efficeremus, & quod adfert momenti liberũ arbitriũ, perpuſillũ eſſe, & hoc ipſum eſſe diuini muneris, ut poſsimus animum ad ea quæ ſunt ſalutis applicare, aut gratiæ cooperari. Auguſtinus ex colluctatione cũ Pelagio factus eſt iniquior libero arbitrio, ꝙ fuerat antea. Cõtrà Lutherus ante nonnihil tribuens libero arbitrio, huc prouectus eſt

ualore defenſionis, ut in totũ tolleret. Atqui reprehendi-tur apud Græcos Lycurgus, opinor, q̃ odio temulentiæ uites incidi iuſſerit, quũ admotis propius fontibus ſic poſ-ſet excludere temulentiã, ut tamen nõ periret uſus uini. Poterat enim, mea ſententia, ſic ſtatui liberũ arbitriũ, ut tamen uitaretur illa fiducia meritorũ noſtrorũ, cæteraq́; incommoda quæ uitat Lutherus, ſimulq́; ea incommoda quæ nos ſupra recẽſuimus, nec perirent ea cõmoda, quæ miratur Lutherus. Hoc mihi uidetur præſtare illorum ſententia, qui tractũ, quo primum extimulatur animus, totũ attribuunt gratiæ: tantum in curſu tribuunt nonni-hil hominis uoluntati, quæ ſe non ſubduxerit gratiæ dei. Quum autem rerum omnium tres ſint partes: initium, progreſſus, & ſumma, duas extremas tribuunt gratiæ, tantum in progreſſu fatentur aliquid agere liberum ar-bitrium, ſic tamen, ut ad idem opus indiuiduum ſimul concurrant duæ cauſæ, gratia dei, & hominis uoluntas: ſic tamen ut gratia ſit cauſa principalis, uoluntas ſe-cundaria, quæ ſine principali nihil poßit, quum princi-palis ſibi ſufficiat. Quemadmodum natiua uis ignis urit, & tamen principalis cauſa deus eſt, qui ſimul per ignem agit, quæ uel ſola ſufficeret, & ſine qua nihil ageret ignis, ſi ſe ſubduceret illa. Hac temperatura fit, ut homo totam ſalutem ſuam diuinæ gratiæ ferre de-beat acceptam, quum per puſillum ſit quod hic agit li-berum arbitrium, & hoc ipſum quod agere poteſt, ſit diuinæ gratiæ, qui primum condidit liberum arbitrium,

deinde liberauit etiam ac ſanauit. Atq; ita placantur, ſi modo placabiles ſunt hi, qui non ſeruant homini quicquã eſſe boni, quod deo non debeat. Debet & hoc, ſed aliter alioq; titulo. Quemadmodum hereditas ex æquo obueniens liberis, non uocatur quidem benignitas, quia per cõmunem legem contingit omnibus. Si quid præter commune ius donatum eſt huic aut illi, liberalitas dicitur, tamen hæreditatis etiam nomine liberi debeant parentibus. Conabimur et parabolis exprimere, quod dicimus: Oculus hominis quãuis ſanus nihil uidet in tenebris excæcatus ne in luce quidem: ita uoluntas quamuis libera, nihil tamen poteſt, ſi ſe ſubducat gratia: & tamen infuſa luce, poteſt occludere qui ſanos habet oculos, ut non uideat, poteſt & oculos auertere, ut deſinat uidere, quod uidere poterat. Plus autem debet, qui oculos habebat excæcatos uitio quopiam. Primum debet conditori, deinde medico. Ante peccatum utcunq; ſanus erat oculus, peccato uitiatur oculus. Quid hic ſibi poteſt arrogare, qui uidet? Eſt tamen quod ſibi imputet, ſi prudens claudat aut auertat oculos. Accipe parabolam alteram: Pater infantem nondũ ingredi potentem, collapſum erigit, utcũq; adnitentem, & pomum ex aduerſo poſitũ oſtẽdit: geſtit puer accurrere, ſed ob imbecillitatem membrorum mox denuo collapſurus eſſet, ni pater manu porrecta fulciret, regeretq; greſſum illius. Itaq; patre duce peruenit ad pomum, quod pater uolens dat illi in manum, ueluti curſus præmiũ. Erigere ſe nõ poterat infans,

niſi pater ſuſtuliſſet, nõ uidiſſet pomum, niſi pater oſtendiſſet: non poterat progredi, niſi pater inualidos gradus perpetuo adiuuiſſet: non poterat attingere pomũ, niſi pater dediſſet in manum. Quid hic ſibi uindicabit infans? Et tamen egit nonnihil. Nec habet tamen, q̃ de ſuis uiribus glorietur, quũ ſe totum debeat patri. Ponamus enim hoc interim eſſe quod eſt in deo. Quid igitur hic agit infans? Erigenti utcunq; adnititur, & ad illius moderationem greſſus infirmos, ut poteſt, accommodat. Poterat pater trahere uolentem, & poterat reluctari puerilis animus, ſpreto pomo: poterat pater dare pomum abſq; curſu, ſed ſic dare maluit, quia ſic magis expedit puero. Facile patior, ut aliquanto minus debeatur induſtriæ noſtræ ad cõſequendũ uitã æternã, quàm pueri ad patris manũ currentis. Hic quũ uideamus minimũ eſſe tributũ libero arbitrio, tamen quibuſdam hoc ipſum uidetur eſſe plus ſatis, ſolã enim gratiam uolũt in nobis agere, noſtrã mentem in omnibus nihil aliud quàm pati, uelut organũ diuini ſpiritus, ut nullo pacto bonũ poſſit dici noſtrum, niſi quatenus diuina benignitas gratis hoc nobis imputat: gratiã enim nõ tam operari in nobis per liberum arbitriũ quàm in libero arbitrio, quẽadmodũ figulus operatur in argilla, nõ p argillã. Vnde igitur coronæ præmiiq; mentio? Deus, inquiũt, ſua dona coronat in nobis, ac ſuũ beneficiũ iubet eſſe noſtrũ præmiũ, et quod in nobis operatus eſt, imputare dignatur ad conſortium regni coeleſtis. Hic non uideo, quomodo ſtatuant uoluntatem liberam

ram, quæ nihil agat. Nam ſi dicerent ſic agi à gratia, ut acta ſimul ageret, facilior eſſet explicatio. Quemadmodum iuxta phyſicos, corpus noſtrum principiũ motus habet ab anima, nec omnino moueri poſſet abſque anima, & tamen nõ ſolum mouetur ipſum, uerum etiam mouet alia, & tanquã ſocius operis uocatur ad ſocietatẽ gloriæ. Quod ſi deus ſic operatur in nobis, quemadmodum figulus in argilla, quid poteſt nobis imputari uel in bonum, uel in malum? Non enim libet in hanc uocare quæſtionem animã Ieſu Chriſti, quæ nimirum & ipſa fuit organum diuini ſpiritus. Et ſi carnis infirmitas obſtat quo minus mereatur homo, exhorruit & ille mortem, & nõ uult fieri uoluntatem ſuam, ſed patris. Et tamen hanc fatentur eſſe fontem meritorum, qui cæteris ſanctis omnibus detrahunt omne meritum boni operis. Cæterum, qui negant ullum omnino liberũ arbitriũ eſſe, ſed abſoluta neceſsitate fieri omnia, fatentur deum in omnibus operari, non ſolum opera bona, uerum etiam mala. Vnde conſequi uidetur, ut quemadmodum homo nulla ratione dici poteſt autor bonorum operum, ita nullo modo dici poteſt autor malorum. Hæc ſententia quum palam uideatur deo tribuere crudelitatem & iniuſtitiam, à quo ſermone uehementer abhorrent aures religioſæ (deus enim non eſſet, ſi quicquã in illũ cõpeteret, uel uitij, uel imperfecti) tamen habent hi quoq; quod in cauſa tam non plauſibili reſpondeant: Deus eſt, non poteſt non optimum & pulcherrimum eſſe quod facit,

ſi ſpectes decorum uniuerſi, etiam illa quæ per ſe mala ſunt, hic bona ſunt, & illuſtrant gloriam dei, nec eſt illius creaturæ iudicare conſiliũ creatoris, ſed ſeſe totam illi per omnia ſubijcere, adeo ut ſi uideatur deo hunc aut illum damnare, non debeat obmurmurare, ſed amplecti quicquid illi placuerit, illud ſemel perſuaſum habens, omnia per illũ optime geri, nec poſſe aliter geri quàm optime. Alioqui quis ferat hominem ſi dicat deo, quur me non feciſti angelum? Nonne deus huic merito reſpondeat: Impudens, ſi te feciſſem ranam, quid habebas q̃ querereris? Item ſi rana expoſtularet cum deo, quur me non feciſti pauonem, uerſicoloribus pennis conſpicuum? nonne huic iure diceret: Ingrata, poteram te fungum aut bulbum facere: nunc ſalis, bibis, & cantas. Rurſus, ſi dicat baſiliſcus aut uipera, quur me cõdidiſti animal omnibus inuiſum, omnibus letiferum, potius quàm ouem? Quid reſponderet deus? Fortaſſe diceret: Mihi ſic uiſum eſt, et ſic congruebat decoro & ordini uniuerſitatis. Nec tibi tamen facta eſt iniuria, nõ magis quàm muſcis, culicibus, reliquiſq; inſectis, quorũ unũquodq; ſic finxi, ut ingens etiam miraculum præbeant contemplantibus. Nec ideo non eſt mirandũ ac pulchrũ animal araneus, ſi diſſimilis eſt elephanto, imò plus miraculorũ eſt in araneo quàm in elephanto. Nõ tibi ſat eſt, q̃ in tuo genere perfectũ es animal? Neq; tibi datũ eſt uenenum ut occidas, ſed ut his armis te tuoſq; fœtus tueare, quẽadmodum bobus addita ſunt cornua, leonibus ungues, lupo dentes, calces e-

quis. Habet animantium unumquodq; ſuam utilitatem.
Equus baiulus eſt, bos arator, aſinus & canis opera iu-
uant, ouis ad paſtum ac ueſtitum hominis adfert utilita-
tem, tu præſtas uſum ad pharmaca. Sed deſinamus ra-
tiocinari cum his quæ ratione carent. De homine nobis
eſt inſtituta diſputatio, quem deus condidit ad ima-
Gen. 1. ginem & ſimilitudinem ſuam, & cuius gratia condidit
omnia. Quum uero uideamus quoſdam naſci corpori-
bus feliciſsimis, ingenijs optimis, ac uelut ad uirtutem na-
tis, rurſus alios corporibus monſtroſis, alios morbis hor
rendis obnoxios, alios animis tam ſtupidis, ut minimum
abſint à brutis animantibus, quoſdam ipſis etiam brutis
brutiores, alios ingenijs tam propenſis ad flagitia, ut ad
hæc uideantur ui fatorũ rapi, quoſdã planè dementes ac
dæmoniacos. Quibus modis hic explicabimus quæ-
ſtionem de iuſtitia ac miſericordia dei? An dicemus cum
Paulo, ô altitudo &c. ſic arbitror melius quàm impia
temeritate iudicare de dei conſilijs, quæ ſunt homini in-
peruestigabilia. Verum longe difficilius ſit explicare,
quare deus in alijs immortali gloria coronet ſua bene-
facta, in alijs ſua malefacta puniat æternis ſupplicijs.
Hoc tamen paradoxon ut tueantur, multis auxiliaribus
paradoxis eſt opus, quo tuta ſit acies aduerſus alteram
partem. Exaggerant in immenſum peccatum originale,
quo ſic uolunt corruptas eſſe præſtantiſsimas etiam
humanæ naturæ uires, ut ex ſeſe nihil poſsit, niſi igno-
rare & odiſſe deum: ac ne per fidei quidem gratiam

iuſtificatus ullum opus poſsit efficere, quod non ſit pec=
catũ: atque illam ipſam procliuitatẽ ad peccandũ in no=
bis ex peccato primorũ parentũ relictam uolũt eſſe pec
catũ, & eandẽ inuincibilẽ eſſe, adeo ut nullũ ſit dei præ
ceptũ, quod homo etiam per fidẽ iuſtificatus poſsit im=
plere, ſed tot dei præcepta non aliò ſpectare, quàm ut
amplificetur dei gratia ſalutem largiens abſq; reſpectu
meritorũ. Verũ interim iſti mihi uidentur alibi contra=
here dei miſericordiam, ut alibi dilatent, perinde ac ſi
quis apponat conuiuis perparcũ prandiũ, quo ſplendi=
dior uideatur in cœna, & quodãmodo pictores imite=
tur, qui quum lucem mentiri uolunt in pictura, obſcu=
rant umbris, quæ proxima ſunt. Primũ enim penè cru
delem faciunt deum, qui ob peccatũ alienũ ſic ſæuiat in
uniuerſum hominũ genus, præſertim quũ qui commiſe
rãt reſipuerint, ac tam graues dederint pœnas quàm
diu uixerunt. Deinde quũ aiunt etiã illos qui per fidẽ
iuſtificati ſunt, nihil aliud ꝙ peccare, adeo ut amando de
um & fidendo deo reddamur digni odio dei: Nõne ue
hementer hic faciunt parcam dei gratiam, quæ ſic iuſtifi
cat hominem per fidem, ut tamen adhuc nihil aliud ſit ꝙ
ipſum peccatũ? Præterea dũ deus tot præceptis onerat
hominem, quæ ad nihil aliud ualent, ꝙ ut magis oderit
deũ, grauiusq; damnetur: Nõne faciunt eũ ipſo Dioni=
ſio Siciliæ tyrãno inclementiorẽ, qui multas leges ſtu=
dio prodidit, quas ſuſpicabatur plerosq;, ſi nullus inſta
ret, non ſeruaturos, ac primũ conniuebat, mox ubi uidit

*omnes propemodũ alicubi peccaſſe, cœpit eos uocare ad
pœnam. Ita reddidit ſibi omnes obnoxios. Et tamen hu
ius leges erant huiuſmodi, ut facile poſſent ſeruari, ſi qs
uoluiſſet. Non nũc exortio cauſas, quibus docent omnia
dei præcepta nobis eſſe impoſsibilia, nec enim hoc inſti-
tuimus, tantũ obiter oſtendere uolui, iſtos nimio ſtudio
dilatandæ gratiæ in ratione ſalutis, eãdem in alijs obſcu-
rare: quędam non uideo quomodo conſiſtant. Iugulato
libero arbitrio docent hominem iam agi ſpiritu Chriſti,
cuius natura non patitur conſortium peccati. Et tamen
ijdem dicunt hominem etiam accepta gratia nihil aliud
quàm peccare. Id genus hyperbolis delectatus uidetur
Lutherus, ut aliorũ hyperbolas ueluti malũ nodũ, quod
dici ſolet, malo cuneo propelleret. Quorundã temeri-
tas ad hyperbolen proceſſerat, qui uendebant merita,
non ſolũ ſua, uerum etiã omniũ ſanctorũ. At qualia tan-
dem opera? Cantiones, murmura Pſalmorum, piſces,
inedias, ueſtes, titulos. Hunc clauũ clauo ſic pepulit Lu
therus, ut diceret nulla eſse omnino merita ſanctorum,
ſed omnia quamlibet piorum hominum facta fuiſſe pec
cata, damnationem æternam allatura, ni fides & dei mi
ſericordia ſuccurriſſet. Itidem altera pars luculentũ quæ
ſtum faciebat ex confeſsionibus & ſatisfactionibus, qui
bus mire irretiuerant hominum conſcientias, item ex
purgatorio, de quo paradoxa quędã tradiderant. Hoc
uitium ſic corrigit pars diuerſa, ut confeſsionem dicant
commentum eſse Satanę, qui modeſtiſsime, negant exi*

gendam: pro peccatis non eſſe opus ulla ſatisfactione, quam Chriſtus pro peccatis omnium pœnas reſoluerit denique nullum eſſe purgatorium. Item pars una dicit, etiam priorralorum conſtitutiones obligare ad pœnam gehennæ, nec dubitat promittere uitam æternam ſi quis obedierit: diuerſa pars ſic huic medetur hyperbolæ, ut dicat omnes pontificum, Cōciliorum, epiſcoporum cōſtitutiones eſſe hæreticas & Antichriſtianas. Sic una pars extulerat pontificis poteſtatē πάνυ ὑπερβολικῶς altera ſic prædicat de pontifice, ut non auſim referre. Rurſus una pars dicit, monachorum & ſacerdotū uota obſtringere hominē ad pœnā gehēnæ & in perpetuū altera dicit talia uota eſſe prorſus impia, nec eſſe ſuſcipienda, nec ſi ſuſceperis, ſeruanda. Ex talium igitur hyperbolarum colliſione naſcuntur hæc fulmina ac tonitrua quæ nunc conatiunt orbem. Quod ſi pars utraque pergat mordicus tueri ſuas hyperbolas, uideo talem pugnā inter illos futuram, qualis fuit inter Achillem & Hectorem, quos, quoniam erant pariter feroces, ſola mors potuit diuidere, Ac uulgo quidem aiunt, baculum curuum ut rectum facias, in diuerſam partem inflectendū eſſe: id fortaſſe conſultum fuerit in corrigendis moribus in dogmatibus an ferendum ſit neſcio. In exhortando aut dehortando uideo nōnunquam eſſe locum hyperbolis, uelut ut addas homini timido fiduciam, apte dixeris, ne metue, deus oīa loquetur & faciet in te. Et ad retūdēdā hoīs ipſiū inſolentiā, utiliter fortaſſe dixeris, ho-

minem nihil aliud eſſe quàm peccatū, & aduerſus eos,
qui ſua dogmata poſtulant æquari ſcripturis Canoni=
cis, utiliter dixeris, hominem nihil aliud eſſe quàm mē
dacium. Verum ubi in diſquiſitione ueri proponuntur
ἀξιώματα, non arbitror utendū huiuſmodi paradoxis,
quo non multum abſunt ab ænigmatibus, mihi quidē
in his placet moderatio. Pelagius libero arbitrio uiſus
eſt tribuere plus ſatis, Scotus tribuit affatim, Lutherus
primū mutilabat tantū amputato dextro brachio, mox
nec hoc contentus prorſus iugulauit liberum arbitriū,
& è medio ſuſtulit. Mihi placet illorū ſententia, qui nō
nihil tribuunt libero arbitrio, ſed gratiæ plurimū. Nec
enim ſic erat uitanda Scylla arrogantiæ, ut feraris in
Charybdim deſperationis aut ſocordiæ: neq; ſic meden
dū membro luxato, ut in diuerſam partem detorqueas,
ſed in ſuū locū erat reponendū, nec ſic erat à fronte pu=
gnandū cum hoſte, ut à tergo uulnus accipias incautus.
Hac moderatione fiet, ut ſit aliquod opus bonum, licet
imperfectum, ſed unde nihil ſibi poſsit arrogare homo
erit aliquod meritum, ſed cuius ſumma debeatur deo.
Abunde multum eſt infirmitatis uitiorū, ſcelerum, in
uita mortaliū, ut ſi ſe quiſq; uelit contemplari, facile de
ponat criſtas, etiamſi non aſſeueremus hominē quam=
uis iuſtificatum nihil aliud eſſe quàm peccatum, præſer
tim quum Chriſtus appellet renaſcentium, Paulus no=
uam creaturam. Cur, inquies, datur aliquid libero ar
bitrio? Vt ſit quod merito imputetur impijs, qui gratiæ

dei uolentes defuerint, ut excludatur à deo crudelitatis & iniuſtitiæ calumnia, ut excludatur à nobis deſperatio, ut excludatur ſecuritas, ut extimulemur ad conandum. Ob has cauſas ab omnibus ferè ſtatuitur liberum arbitrium, ſed inefficax abſq; perpetua dei gratia, ne quid arrogemus nobis. Dicat aliquis: Ad quid ualet liberum arbitrium, ſi nihil efficiat? Reſpõdeo. Ad quid ualet totus homo, ſi ſic in illo agit deus, quemadmodum figulus agit in luto, & quemadmodum agere poterat in ſilice? Proinde ſi ſatis iam demonſtratum eſt, hanc materiam eſſe talem, ut non expediat ad pietatem altius eam ſcrutari quàm oportet, præſertim apud idiotas, Si docuimus hanc opinionem pluribus & euidentioribus teſtimonijs ſcripturarum fulciri, quàm alteram, Si conſtat ſcripturam ſacram in pleriſq; locis uel obſcuram eſſe tropis, uel ſecum etiam pugnare prima quidem ſpecie, eáq; gratia uelimus, nolimus alicubi recedendum à uerbis & literis, ac interpretatione moderandam eſſe ſententiam. Denique ſi declaratum eſt quot incommoda, non dicam abſurda conſequantur, ſi ſemel funditus collatur liberum arbitrium, ſi palàm eſt factum hac, quam dixi, ſententia recepta nihil perire eorum quæ Lutherus pie quidem & Chriſtianè diſſeruit, de ſumma charitate in deum, de abijcienda fiducia meritorum operum, & uirium noſtrarum, de tota fiducia transferenda in deum, & illius promiſſa: Iam uelim illud expendat lector, num æquum cenſeat, ut damnata ſen-

tentia tot eccleſiæ doctorum, quam tot iam ſeculorum ac gentium conſenſus approbauit, recipere paradoxa quædam, ob quæ nunc tumultuatur orbis Chriſtianus. Ea ſi uera ſunt, ingenue fateor ingenij mei tarditatem, qui non aſſequar, attamen ſciens non reluctor ueritati, & ex animo faueo libertati uere Euangelicæ, ac deteſtor quicquid aduerſatur Euangelio. Nec hic ago perſonam iudicis, ut dixi, ſed diſputatoris, & tamen uere poſſum illud affirmare, me in diſputando eam ſeruaſſe religionem, quæ olim in cauſis capitalibus à iuratis iudicibus exigebatur. Nec me licet ſenem, uel pudebit uel pigebit à iuuene diſcere, ſi quis cum Euangelica manſuetudine doceat euidentiora. Hic audiam ſat ſcio: Diſcat Eraſmus Chriſtum, & ualere iubeat humanam prudentiã: Hæc nullus intelligit, niſi qui ſpiritum habet dei. Si nõdum intelligo quid ſit Chriſtus, nimirum hactenus procul aberratum eſt à ſcopo. Quanquam illud lubens didicero, quem ſpiritum habuerint tot doctores ac populi Chriſtiani, nam probabile eſt populum idem ſenſiſſe quod docebant epiſcopi, annis iam mille trecentis, qui hoc non intellexerunt. CONTVLI, *penes alios eſto iudicium.*

De libero Arbitrio διατριβῆς ſiue collationis per Des. Eraſmum Roterodamum, Finis.

Hans Dernschwam

M. Iodocus Naß.
Anno M D LXIIII.